

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI
Pedagogická fakulta
Ústav pedagogiky a sociálních studií

Marjana Huranyč, DiS.

**Vzdělávání dítěte romského etnika v příbuzenské
pěstounské péči**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Plischke, Ph.D.

Olomouc 2022

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 19. 6. 2022

.....
Marjana Huranyč, DiS.

Ráda bych upřímně poděkovala vedoucí mé bakalářské práce paní PhDr. Jitce Plischke, Ph.D., za ochotu a rady při vedení této práce. Dále děkuji svým přátelům a rodině, kteří mi byli během studia i psaní bakalářské práce významnou oporou.

Obsah

Úvod	6
1 Charakteristika romského etnika.....	8
1.1 Romské skupiny	8
1.2 Romská rodina a výchova romského dítěte	9
2 Charakteristika vzdělávání romského dítěte	11
2.1 Vztah romského etnika ke vzdělávání	13
3 Charakteristika pěstounské péče	16
3.1 Historie a současnost pěstounské péče.....	16
3.2 Formy pěstounské péče	17
3.3 Příčiny pěstounské péče	19
3.4 Dítě v pěstounské péči a jeho potřeby	21
3.4.1 Citová vazba	22
3.5 Služby doprovázející organizace.....	25
3.6 Desatero dobré náhradní rodinné péče	25
4 Praktická část	27
4.1 Metodologie výzkumu, strategie a nástroje	27
4.2 Výzkumný problém.....	28
4.3 Výzkumné cíle a otázky	28
4.4 Výzkumný soubor	28
4.5 Otázky zaměřené na rozhovor s pěstouny a dětmi romského etnika	29
4.6 Výzkumné předpoklady	30
4.7 Otevřené kódování	31
4.7.1 Identifikovaná témata v rozhovorech	31
4.8 Interpretace rozhovorů s pěstouny a jejich kódování.....	32
4.8.1 Vzdělávání a pracovní zkušenosti pečujících osob/pěstounů.....	32
4.8.2 Škola dětí v pěstounské péči	33
4.8.3 Volnočasové aktivity dětí.....	36
4.8.4 Střední škola	37
4.9 Axiální kódování	38
4.10 Selektivní kódování.....	40
4.10.1 Vzdělání dětí v pěstounské péči	41
4.10.2 Pěstouni	41
4.10.3 Prostředí a volný čas	41
4.10.4 Motivace dětí.....	41
4.10.5 Nedostatečné vzdělání.....	42

4.11	Shrnutí výsledků výzkumu.....	42
	Diskuze	43
	Závěr	45
	Seznam použitých zdrojů	47
	Seznam tabulek a grafu	50

Úvod

V české společnosti se stále někteří z nás více či méně setkávají s lidmi, kteří v našem státě bývají diskriminováni. Xenofobní postoj majority obzvláště k Romům stále převládá. Čeští občané mívají často neopodstatněné obavy či strach z Romů, aniž by byli ochotní poznat jejich osobní příběh a pokusili se brát v úvahu jejich kulturní odlišnost. Je nutno si uvědomit, že ne všichni Romové se chovají nevhodně nebo porušují normy a pravidla českého sociálního státu. Dalo by se tvrdit, že důvodů možné diskriminace občanů České republiky vůči Romům může být několik: ať už se jedná o nejrůznější předsudky, negativní osobní zkušenost či častou závislost Romů na státní sociální podpoře, která souvisí s jejich uplatněním na trhu práce České republiky. Často jsou tyto názory či postoje majority zkreslené, neopodstatněné, někdy i nepravdivé.

Domnívám se, že právě vzdělávací oblast může napomoci ke změně společenského postavení romské komunity v České republice. Může tak zásadně formovat romského mladého jedince v oblasti jeho motivace ke vzdělávacímu procesu: ať už se jedná o udržení průměrných školních výsledků, jeho pozitivního stimulu se dále vzdělávat nebo prohlubovat dosavadní znalosti a praktikovat je ve svém budoucím životě. Romské děti často pocházejí ze sociokulturně znevýhodněného prostředí, a proto je oblast vzdělávání či jejich profesního uplatnění méně zajímavým tématem a v nepozornosti, než tomu bývá u českých dětí. Romské děti mají ve vzdělávacím procesu ztíženou výchozí pozici kvůli tomu, že v rodině jsou málo podporovány ve vzdělávání. Pokud by mělo romské dítě kladný vztah ke škole, učilo se obor, který ho naplňuje, mělo by pak větší možnosti uplatnit se nejenom na českém trhu práce, ale i v zahraničí. Je běžně známo, že rodina je základní stavební jednotkou pro každého člověka. Pokud dítě nevyrostá se svými biologickými rodiči, často velmi emočně strádá, což ho může ovlivňovat i v jeho dalším vývoji a životě. S podporou rodiny je dítěti předávána základní výbava do života, se kterou souvisí právě zmíněné vzdělávání.

Jako téma své bakalářské práce jsem si zvolila problematiku vzdělávání dítěte, které vyrůstá v náhradní rodinné péči, konkrétně v pěstounské rodině. Název mé bakalářské práce zní: „Vzdělávání dětí romského etnika v příbuzenské pěstounské péči“. Základním cílem této práce je zjistit, proč mají děti z romského etnika, které prošly pěstounskou péčí, často velmi nízké vzdělání – většinou pouze základní vzdělání, v některých případech dokonce nedokončené. Dále, jaký je postoj příbuzenských pěstounů k oblasti vzdělávání obecně a jaký mají názor v oblasti výběru další školy po ukončení základního vzdělání svěřeného dítěte

romského etnika. Dílčím cílem je zjistit, jaké školy po ukončení základního vzdělání děti romského etnika studují nebo na které jsou zdárně přijaty.

Hlavním motivem výběru zadaného tématu byla má osobní a profesní zkušenost s romskými dětmi svěřenými do péče pěstounů. Jelikož již několik let pracuji s náhradními rodiči, setkávám se velmi často s romskou komunitou. Ve své profesi pracuji s pěstounskými rodinami v různých oblastech souvisejících s péčí a výchovou dětí v náhradní rodinné péči. Velmi častým tématem bývá zejména vzdělávání. V průběhu své práce se setkávám s úskalím, že i když má dítě potenciál se více edukovat, postrádá podporu od svých pěstounských rodičů, nebo není tak intenzivní. Mimo jiné je toto téma velmi aktuální zejména proto, že v posledních letech ještě více klesá vzdělanost v romské komunitě. Ačkoliv chlapci ještě mají šanci se vzdělávat, dívkám je to podle tradice občas odepřeno, protože mají v romské komunitě jiné poslání, které souvisí s péčí o děti a domácnost.

Moje bakalářská práce se skládá ze dvou částí, a to teoretické a praktické. V teoretické části se věnuji charakteristice romského etnika, která úzce souvisí s tématem této práce. V první kapitole představuji oblasti existujících romských skupin a podstaty romské rodiny pro dítě, která souvisí se samotnou výchovou. V následující kapitole se více zaměřuji na edukaci. Druhá kapitola tedy pojednává o charakteristice vzdělávání romského dítěte, konkrétně o vztahu romských rodičů ke vzdělávání obecně. Ve třetí kapitole charakterizuji pěstounskou péči jako jednu z forem náhradní rodinné péče. Dále zmiňuji typy pěstounské péče, do kterých se řadí pěstounská péče dlouhodobá, na přechodnou dobu a příbuzenská. Nechybí ani popis příčin či důvodů pěstounské péče a představení potřeb dítěte vyrůstajícího v pěstounské péči. Ve čtvrté kapitole se věnuji doprovázející organizaci Dobrá rodina, o.p.s., ve které jsem také prováděla výzkum pro praktickou část mé bakalářské práce.

Praktická část mé bakalářské práce je zaměřena na kvalitativní výzkum realizovaný formou polostrukturovaného rozhovoru s příbuzenskými pěstouny a dětmi romského etnika v příbuzenské pěstounské péči. V poslední části této práce jsem se tedy věnovala rozhovorům s pěstounskými rodinami, se kterými jsem spolupracovala a měla vytvořený důvěrný vztah. Právě takový vztah je podle mého názoru velkou výhodou, jelikož romská komunita je velmi uzavřená a dostat se k ní blíže, může být poněkud obtížné. Díky výzkumu a vlastnímu pozorování budu moci získat větší náhled na tuto problematiku. Pátá kapitola bakalářské práce představuje kvalitativní výzkum formou individuálních rozhovorů s pěstounskými rodinami. Respondenti jsou klienti spolupracující s obecně prospěšnou organizací Dobrá rodina, o.p.s.

1 Charakteristika romského etnika

Termín Rom má svůj původ ve slově „Dom“, které vyjadřovalo souhrnné pojmenování příslušníků indických vrstev s podobným sociálním postavením. Nejvíce rozšířeným názvem je slovo Cikán. Jedná se o příslušníka romské etnické skupiny v Evropě. (Horváthová, 1999)

„Athinganoi“ je řecký výraz pro Cikány a konkrétně představuje toho, „kdo se nechce stýkat s okolím“. (Pávková, 2017)

Výraz „romipen“ v překladu znamená romství. Být Romkou či Romem upravuje nepsaný romský zákon „romipen“, který obsahuje všechny lokální a univerzální morální romské zákony a normy, které pak Romové dodržují, ale také se za jejich pomoci celkově rozvíjí. Pro Romy je „romipen“ tzv. niterním světem. (Ševčíková, 2013)

Romové pocházejí z Indie, odkud po 6. stoléní n. l. odešli do Persie, kde pobývali přibližně 100 let. V 10. století n. l. se Romové přestěhovali na území Evropy. Romové byli v Evropě často obviňováni z toho, že provozují černou magii. Převážně se živilo jako věštcí, hudebníci nebo tím, že odcizovali domácí zvířata nebo majetek. (Pávková, 2017)

1.1 Romské skupiny

Romské skupiny se mezi sebou liší finančním postavením, kvalitou bydlení a dodržováním romských tradic. První a nejvíce zastoupenou skupinou jsou slovenští Romové, kteří jsou považováni za nejchudší romské příslušníky. Jsou to především Romové ze slovenských osad. Hanlivě bývají označováni také jako „Rumugři“. (Pečinka, 2004)

Druhou skupinou jsou olašští Romové, kteří se přestěhovali na území České republiky z Rumunska, Valašska a Moldávie. Olašští Romové jsou uzavřená skupina lidí, která málokdy nechá proniknout ostatní lidi do své komunity. Potrpí si na drahé a krásné věci. Dodržování tradic a zvyků v rodině je velmi podstatné a hraje velkou roli v jejich romském společenství. Olašští Romové jsou nejvíce finančně zabezpečeni, což je vidět na tom, jak se oblékají, potrpí si na zlaté šperky, někdo z nich má dokonce i zlaté zuby. Olašští Romové věří tomu, že zlato je chrání před nemocemi. Při porušení tradic nebo pravidel v dané komunitě může dojít k omezení kontaktu se členy skupiny nebo i vyhoštění z komunity. Takoví členové jsou totiž považováni za nečisté. (Horvátová, 2002)

Poslední skupinou jsou maďarští, čeští a moravští Romové. Čeští a moravští Romové se považují za méně rozsáhlou větev. V Čechách byli usídleni už za vlády Marie Terezie. (Horvátová, 2002)

1.2 Romská rodina a výchova romského dítěte

Rodina je významným místem pro každého člověka. Podle Matouška (2003) je rodina prostředím, ve kterém si lidé nutně musí vytvářet vztahy a nutně musí komunikovat. Všechno, co říkají a dělají, dostává komunikační význam. Rodina je zapojena do širšího společenského systému, ve kterém vystupují i prarodiče, přátelé a známí.

Rodina má svůj význam a funkce, mezi které patří:

- funkce biologicko-reprodukční (zplodit a správně vychovat děti);
- funkce ekonomická (zajištění finančních prostředků pro chod domácnosti);
- funkce socializačně-výchovná (vychovat dítě podle společenských norem a hodnot);
- emocionální (podpora vztahů). (Matoušek, 2003)

V romské rodině má žena obvykle podřadné postavení. V tradiční romské rodině má muž výrazně dominantní postavení, kdy dělá vše, co uzná za vhodné. V těchto rodinách se objevuje fyzické a psychické násilí, veškeré dění se odehrává tzv. za zavřenými dveřmi. (Bakalář, 2004)

V romské komunitě je jeden člen, který ji vede – jako král Romů – říká se mu „baro“. Romským králem může být jedině muž. Tento král řeší zejména konflikty uvnitř komunity, ale také mimo ni, kdy působí jako zprostředkovatel mezi Romy a osobami jiného než romského původu. Pokud se Romové nedokážou domluvit mezi sebou, poslední slovo má „baro“. Během tohoto romského soudu „baro“ vyslechne všechny strany a rozhodne, kdo má pravdu.

V romské komunitě jsou z velké části svobodné matky a nemanželské děti. Co se týká nemanželských dětí, tak u Romů má takové dítě stejná práva jako manželské děti. (Bakalář, 2004)

V romské rodině se stará žena o rodinu, děti, domácnost a živobytí. Dále zodpovídá i za finanční hospodaření rodiny. Muž má však poslední slovo při rozhodování jakékoliv záležitosti rodiny. Většinou ve společné domácnosti bydlí i více generací. (Bakalář, 2004)

Romská rodina má celou řadu specifíků v oblasti výchovy a péče o svého potomka. Výchovný styl v romské rodině se liší od majority: málokdy jsou nastavené hranice ve výchově, většinou chybí řád a pokora. (Bakalář, 2004)

Romské matky se nesnaží své děti podporovat ve vzdělávání a v jejich zájmech. Naopak se zajímají o péči svých dětí, občas přebírají zodpovědnost dětí na sebe. Nezáleží jim na tom, zda je taková výchova prospěšná pro dítě a zda se v dospělosti dokáže postarat o sebe.

V romské rodině se preferuje volný výchovný styl, autorita rodiče nemá velký vliv. Stává se, že pro romské děti je krádež umění a velká hodnota. Děti jsou vedeny k tomu, že krást je normální. Pobyť ve výkonu trestu odnětí svobody pro Romy neznámá ostudu. Když je někdo z komunity ve vězení, celá komunita ho z venku podporuje a navštěvuje. (Bakalář, 2004)

Romské děti mají ve škole často problém podříditi se autoritě pedagogů a pravidlům školy, je pro ně obtížné udržet pozornost. Samozřejmě existuje celá řada úskalí v oblasti vzdělávání romských dětí v České republice, a právě těmto úskalím se věnuje další kapitola.

2 Charakteristika vzdělávání romského dítěte

Než se dostaneme k samotnému jádru vzdělávání dítěte romského etnika, je na místě představit systém vzdělávání České republiky, který se dělí na:

- mateřské školy (dále jen MŠ) – od roku 2017/2018 je povinné vzdělávání v MŠ rok před nástupem do školy, respektive do 1. třídy. MŠ poskytuje dětem vzdělávání od tří do šesti let věku dítěte. Ve věku čtyř let dítěte má obec povinnost zajistit dítěti místo ve školce;
- základní škola (dále jen ZŠ) – má dva stupně: první je složen z pěti ročníků a druhý ze čtyř. Nastup je většinou v šesti letech věku dítěte a ukončuje se obvykle v patnácti letech. Žáci mají pravidelnou školní docházku, která trvá celkem devět let. Veřejné ZŠ rodič nemusí financovat;
- střední škola (dále jen SŠ) – není povinná, ale více než 95 % dětí ji navštěvuje. Po ZŠ mohou děti nastoupit na SŠ, gymnázium nebo na střední odborné učiliště. Na veřejných školách se vzdělávání nehradí;
- vyšší odborná škola (dále jen VOŠ) – po získání maturitního diplomu je možnost přihlásit se na VOŠ s různým zaměřením;
- vysoká škola (dále jen VŠ) – má dva stupně, a to bakalářské studium (obvykle se studuje tři roky) a magisterské (obvykle se studuje dva roky). Veřejné školy se finančně také nehradí. (Bačáková, 2017)

Pro výchovu a vzdělání romského dítěte je velkým úskalím jazyková bariéra. Díky přípravným třídám se dokážou děti lépe adaptovat ve školním prostředí. V těchto třídách se děti pomocí hry učí lépe rozumět českému jazyku, kultuře a tradicím. Přípravné třídy jsou zřízeny při MŠ nebo ZŠ. (Šotolová, 2000) Jazyková bariéra může mít na děti neblahý vliv, který je spojený se stresem či úzkostmi. Děti se nebudou moci dorozumět s ostatními dětmi, což je může omezovat v navazování dalších kontaktů s dětmi, vytváření přátelství a vyjadřování svých potřeb. Nicméně jazyková bariéra by se dala eliminovat zejména tím, kdyby osoby zodpovědné za výchovu (ať už se jedná o rodiče nebo pěstouny) intenzivně pracovaly s romskými dětmi na osvojování českého jazyka, a to za pomoci mluveného slova, čtení či sledování českých pohádek, filmů pro děti atd. Děti přijímají zejména pomocí verbální komunikace postoje a vzory dospělých osob, tudíž pokud bude docházet k tomu, že se již v romské rodině bude hovořit jazykem majority, sníží se tak potřeba děti předčasně umisťovat do přípravných tříd. Je podstatné, aby romští rodiče se svými potomky pracovali na tomto úkolu již v brzkém věku, kdy děti ještě neumí mluvit. Pro romské rodiče, kteří český jazyk neovládají, a tudíž nedokáží své potomky naučit český jazyk sami, poté hraje významnou roli

právě zařazení jejich dětí do přípravných tříd MŠ a ZŠ. Pro každé dítě je podstatné umět se dorozumět, a proto je nutné, aby ovládalo jazyk majority.

Pro každé dítě je důležité navštěvovat mateřskou školu, a to z nejrůznějších důvodů. Díky docházce do mateřské školy se romské děti učí základním znalostem českého jazyka. Největším úskalím je fakt, že romské děti nenavštěvují mateřskou školu, tím pádem nejsou dostatečně připravené na nástup na základní školu. Dítě má problém zvyknout si na pravidla a řád, kdy musí být delší dobu soustředěné. Potíže má také v jemné motorice, kreslení, psaní a rozpoznávání písmen. Tradiční romská rodina většinou nedá dítěti dostatečný základ adekvátní jeho věku a rozumovým schopnostem. Děti neznají pojmy, které se nepoužívají v běžném životě a jsou jen v knihách. Pro některé romské děti není prioritou vzdělávání, raději dají přednost péči o mladší sourozence, hraní či pomoci v domácnosti. Romské děti se potýkají s problémy při zajištění základních školních pomůcek, které rodiče odmítají dětem zajistit. (Horváthová, 2002)

System speciálního vzdělávání je určen pro děti, které jsou nějakým způsobem postižené (zrakově, mentálně, sluchově, řečově nebo tělesně). Do speciální školy mohou chodit děti, které mají potvrzení od lékaře, pedagogicko-psychologické poradny nebo speciálně pedagogického centra. Hendikep v oblasti českého jazyka není důvod, aby dítě bylo zařazeno do speciální školy. (Šotolová, 2000) V praxi se setkávám s tím, že jsou některé romské děti pocházející z pěstounských rodin umístěovány do speciálních škol, ale je jich spíše méně. V rámci mé profese sociálního pracovníka pro pěstounské rodiny jsem měla na starosti třiadvacet rodin: pouze ve dvou rodinách děti navštěvovaly speciální školu, v ostatních případech děti vzdělávací povinnosti zvládaly podle svých možností v běžných školách. Během práce s dětmi jsem zjistila, že jsou málo motivované se vzdělávat, což výrazně ovlivňuje úspěšnost žáka, a také jim chybí řád.

Některým dětem může výrazně pomoci pedagogický pracovník, který je jim k dispozici během výuky. V tomto případě hovoříme o asistentovi pedagoga, tedy specialistovi, který spolupracuje ve vyučovacích hodinách s učitelem a musí zvládnout řadu specifických dovedností. Při vzdělávání žáka je potřeba, aby se asistent pedagoga přizpůsobil znalostem, které má žák. Díky metodě pozorování asistent pedagoga individualizuje péči o žáky. Dokáže mnohdy vypořádat tempo, které žákovi vyhovuje. Asistent pedagoga spolupracuje s učitelem, který to řídí a zodpovídá za výsledky. (Gardošová a Toflová, 2015)

Občas se romské děti cítí ve společnosti jako naprostí cizinci, jelikož školní učivo se jim učí obtížněji kvůli sociálním a kulturním odlišnostem. Často je školní docházka rozhodnutím rodičů. V oblasti vzdělávání se romská populace projevuje velkou negramotností,

a to jak u starších a mladších dětí, tak i u dospělých. Malé procento Romů studuje na středních a vysokých školách. Pro romské dítě je většinou problém dokončit povinnou školní docházku v závěrečném ročníku. (Šotolová, 2000)

Romští žáci po ukončení základní školy nastupují na vybrané obory, ale málokdy je dokončují. Následně tak mají jako nejvyšší dokončené vzdělání základní školu, ale i tu ne vždy dokončí. Rodina ne vždy plní výchovnou funkci: podceňuje se příprava do školy a vzdělání v některých romských rodinách nemá velkou hodnotu. Učitelé taktéž nejsou dostatečně připraveni na práci s minoritou. (Šotolová, 2000) Romské děti vyrůstající v pěstounské péči často po dovršení zletilosti nedokončí studovaný obor, zdárně se nevyučí a neodmaturují. Důvodem může být nedostatečná podpora náhradních rodičů či biologické rodiny nebo nevhodné vzory v jejich okolí. Tím, že je po zletilosti dítěte ukončena spolupráce s doprovodnou organizací a končí dohled orgánu sociálně-právní ochrany dětí (dále také OSPOD), není v rodině žádná nestranná podpora v tom, aby se dítě dále vzdělávalo. Mladý dospělý se většinou ani řádně nenahlásí na Úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání, což úzce souvisí s dalšími problémy, kterým musí čelit (nedoplatek na sociálním a zdravotním pojištění).

2.1 Vztah romského etnika ke vzdělávání

Podle Říčana (1998) Romové chápou školu jako „bílou“ instituci, ve které se necítí dobře a spíše k ní cítí určitou nedůvěru. Tuto nedůvěru je potřeba odstranit nebo oslabit. Je potřeba zejména budovat vztah mezi školou a celou místní romskou komunitou. Už při zápisu romského dítěte do školy je potřeba věnovat patřičnou pozornost rodičům těchto dětí a udržovat s nimi kontakt po celou dobu školní docházky dítěte. Rodiče by se měli cítit ve škole vítáni, nikoliv odmítáni.

Romští rodiče věnují veškerou péči a pozornost nejmladšímu dítěti v rodině a starší sourozenci jsou k tomuto postoji vedeni již od raného dětství. Obvykle rodiče zájem o vzdělání dítěte projevují do třetího ročníku základní školy nebo do ukončení povinné školní docházky. (Kaleja a Knejpl, 2009)

Romští rodiče veškerou zodpovědnost, co se týče výchovných a vzdělávacích povinností, přenechávají na učitelích. Rodiče aktivní účast a spolupráci se školou projevují v případě, když jsou se školou spokojeni. V případě, když rodiče nezvládají výchovu a péči o své dítě, obrací se pro pomoc na prarodiče, zejména na babičku. (Kaleja a Knejpl, 2009)

Romské děti čerpají zájem o učení většinou z rodiny, ale bohužel jsou občas rodiče špatným příkladem. Pokud sami neměli zájem se vzdělávat, dítě to vnímá jako určitou normu.

Rodiče nedokáží pochopit, že vzdělání je základ a bez něj se dítě nedokáže v budoucnu uplatnit na trhu práce. Rodiče mají tendence reagovat na poznámku od učitele, že se jejich děti chovají neslušně, občas agresivně, podobným stylem vůči učiteli a hrubě se vyjadřovat. V tomto případě dítě vidí dva modely chování: model chování od pečující osoby a model chování od rodiče. Pro dítě je obtížné zorientovat se, co je správně, jelikož před ním stojí dvě autority. Nežádka se objevuje, že se v rodině nekontrolují domácí úkoly, rodiče se také moc nezajímají o prospěch dítěte ve škole. Stává se, že děti si píšou samy omluvenky a falšují podpis rodičů. (Kaleja a Knejpl, 2009)

„Rodiče si neuvědomují svůj „spolupodíl“ na vzdělávání svých dětí.“ (Kaleja a Knejpl, 2009, s. 116) Romští rodiče své děti milují, je pro ně problémem nastavit pravidla a hranice ve výchově, vše jim dovolují a neuvědomují si následky takového jednání. Vnímají školní instituci jako jedinou, která má povinnost dítě motivovat, vzdělávat a podporovat ve vzdělání. Když škola pořádá výlet, často se stává, že rodič dítě nechá doma a obhájí to tím, že dítě nechce, že má o něj strach atd. Existují případy, kdy rodič posílá dítě do školy kvůli tomu, aby dosáhl na sociální dávky, na které by v případě velké absence neměl nárok. (Kaleja a Knejpl, 2009)

Pěstounovi, který žádá o náhradní rodinnou péči, je dopředu oznámeno, že podle potřeby dítěte musí spolupracovat s odborníky (např. psychology, učiteli, terapeuty, sociálními pracovníky atd.). Základem vztahu mezi pěstounem a doprovázející organizací je Dohoda o výkonu pěstounské péče, která obsahuje zejména práva a povinnosti pěstouna. Pěstoun má možnost využít spolupráci s doprovázející organizací při jednání se školou. Pracovník je během jednání ve škole podporou pro pěstouna. Pěstoun je seznámen s tím, že sociální pracovník jednou za dva měsíce navštěvuje rodinu. Otevřenost pěstouna je velmi důležitá. Aby byla spolupráce efektivní, je potřeba, aby si pěstoun uvědomil, jakou má roli, aby se cítil součástí týmu. Sociální pracovník spolu s pěstounem naplňují cíle podle individuálního plánu ochrany dítěte. Pracovník zjišťuje potřeby dítěte, zjišťuje jeho názor, řeší záležitosti, které se týkají dítěte. Pracovník spolu s pěstounem vytváří vzdělávací plán, který se vztahuje hlavně na potřeby rodiny. Pracovník navazuje s rodinou důvěrný vztah, ale zároveň musí dbát na profesionalitu. Zjišťuje, s čím rodina potřebuje pomoci. Jsou témata, která jsou pro rodinu nepříjemná, ale pracovník by je měl probírat. Předtím, než se o tématu začne mluvit, by měl vysvětlit, proč o něm chce hovořit. Když se mluví pouze o tématech, která rodina navrhuje, problémy zůstávají nevyřešeny, a dochází tak ke krizovým situacím. Pracovník kontroluje, zda pěstoun pracuje s dítětem podle individuálního plánu ochrany dítěte a jestli jsou potřeby dítěte v dané rodině naplněny. Kontroluje, zda jsou naplněné cíle, které dítě má. Pokud by nastala situace, ve které by dítě bylo ohroženo, musí pracovník zajistit bezpečí dítěte. Pracovník také

poskytuje pěstounům zpětnou vazbu, co se týká spolupráce. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015)

3 Charakteristika pěstounské péče

Pěstounská péče je jednou z forem náhradní rodinné péče. Pěstounská péče má umožnit život v náhradní rodině dětem, které z jakéhokoliv důvodu nemohou být adoptovány (osvojeny). Tyto děti by pak totiž natrvalo zůstaly v ústavní výchově. Tato péče zároveň zajišťuje odměnu novým rodičům, kteří se o dítě starají. Pěstouny mohou být manželé, ale i samostatná osoba. Od adopce neboli osvojení se liší především tím, že vztah pěstounů s dítětem je volnější. Může být dokonce zachován i vztah dítěte s biologickou rodinou. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, nedatováno)

Pokud je dítě svěřeno do pěstounské péče, jeho rodiče vůči němu mají stále práva a povinnosti, které vyplývají z rodičovské odpovědnosti. Může se stát, že soud stanoví výjimky, kdy udělí pěstounovi některé povinnosti či práva, které původně příslušely rodiči dítěte, o které pěstoun pečuje. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, nedatováno).

3.1 Historie a současnost pěstounské péče

Zatímco historie adopce má kořeny v odkládání dětí do institucí nalezců, pěstounská péče má své základy v tzv. institucích kojných. Kojné a chůvy patřily k základnímu služebnictvu na panovnických dvorech. Zámožné ženy si po narození dítěte najímaly za peníze kojné a následně chůvy, kterým svěřovaly své děti. Zajímavostí je, že většina dětí v péči najaté kojné zahynula. Ty, které přežily, byly poslány po dvou letech zpět ke své rodině. V českých zemích se děti do pěstounské péče umísťovaly z pražského nalezince, ze kterého byla částečně pěstounská péče i financována. Zmíněná péče zanikala ukončením šestého roku dítěte, pokud pěstoun nebyl nadále ochoten se o dítě bezplatně starat. (Matějček et al., 1999)

K celkovému pokroku došlo až v období první republiky, kdy se pěstounská péče rozdělovala na čtyři následující typy:

- pěstounská péče nalezenecká, která navazovala na pobyt dítěte v nalezcinci či v sirotčinci;
- pěstounská péče řízená a kontrolovaná Okresními péčemi o mládež;
- pěstounská péče v tzv. koloniích. Ty to rodinné kolonie byly zakládány v určitých obcích, kde sociální pracovníci vyhledávali vhodné rodiny pro opuštěné děti;
- pěstounská péče na základě soukromé dohody mezi rodiči dítěte a pěstouny bez soudního jednání. (Matějček et al., 1999)

V současné době se naše společnost dívá na problematiku opuštěných dětí jinak. Z řad různých vědních oborů přicházejí nové poznatky. Ve vztahu k dětem stoupá do popředí

důležitost jejich emocí a na prvním místě je dítě samotné. To spadá do Úmluvy o právech dítěte z roku 1989. Jedním z důležitých okamžiků bylo pro Českou republiku přijetí tzv. Haagské úmluvy, která ošetřuje možnost mezinárodního osvojení, což je jedna z dalších rozšířených variant náhradní péče. U nás začala platit od roku 2000 a společně se zákonem o sociálně-právní ochraně dětí vytváří novou cestu pro osvojení dětí z České republiky do ciziny a naopak. Dnes, kdy je ústavní péče nesrovnatelně lepší než v historii, je dítě chráněno některou z forem náhradní rodinné péče před psychickým ohrožením a ústavní péčí. (Matějček et al., 1999)

3.2 Formy pěstounské péče

V České republice se rozlišují tři formy pěstounské péče: klasická pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu a zvláštním typem je příbuzenská pěstounská péče. Zvláštní kategorií je tzv. předpěstounská péče. Zájemci o pěstounskou péči mohou podat k soudu návrh na předpěstounskou péči, jejíž délku stanoví jedině soud v závislosti na okolnosti daného případu dítěte. Nad samotným průběhem této péče vykonává soud dohled. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, nedatováno)

V případě, že je dítě v ústavním zařízení, v přechodné pěstounské péči nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, může být dočasně svěřeno do péče budoucího pěstouna rozhodnutím orgánu sociálně-právní ochrany dětí, a to před samotným rozhodnutím soudu o svěřením do pěstounské péče. (OSPOD, nedatováno)

V české společnosti existovalo do roku 2021 několik typů pěstounské péče, které by se daly charakterizovat jako pěstounská péče klasická neboli dlouhodobá. Z podstaty je tento druh pěstounské péče v České republice nejvíce zastoupen. Tuto péči vykonává osoba pečující, jinými slovy pěstoun. Pěstounská péče je finančně podporovaná státem a vždy má přednost před ústavní výchovou. Podle nové právní úpravy není nutný souhlas biologického rodiče dítěte, aby dítě bylo svěřeno do péče pěstounům. Pěstoun nahrazuje péči rodičů, rodičovská odpovědnost je stanovena soudem. O běžných věcech dítěte mají právo rozhodovat pěstouni, ale mají k dítěti omezená práva, nemohou rozhodovat o důležitých životních záležitostech dítěte. V takových případech musí dávat souhlas rodiče nebo opatrovník. Dítěti v pěstounské péči zůstává původní jméno po biologických rodičích, ale je možno zažádat soud o změnu příjmení, aby bylo shodné s příjmením pěstounů. Pěstounská péče končí nejpozději zletilostí dítěte nebo nabytím plné svéprávnosti. (Matějček et al., 1999) Současná právní úprava České republiky upravuje pěstounům povinnost udržovat sounáležitost dítěte s jeho rodinou a dalšími blízkými osobami. Každý pěstoun by proto měl být připraven na to, že dítě může být

rozhodnutím soudu předáno z klasické pěstounské péče do péče jiné rodiny, případně navraceno zpět do rodiny biologické. (Bubleová et al., 2014)

Pěstounská péče na přechodnou dobu neboli profesionální pěstounská péče má oproti dlouhodobé pěstounské péči jednoznačně přechodný charakter. Ze zákona může být dítě v této péči maximálně po dobu jednoho roku. Tento fakt brání pěstounovi, aby se k dítěti nadměrně citově vázal. Vzhledem k náročnosti této péče je také lépe finančně ohodnocena. Na druhou stranu jsou v rámci této péče na pěstouna kladeny vysoké požadavky. Obecně řečeno se jedná o péči v takových případech, kdy biologičtí rodiče nejsou dočasně schopni vykonávat své rodičovské povinnosti a o dítě soustavně a kvalitně pečovat. (Gabriel a Novák, 2008)

Příbuzenská pěstounská péče je forma nezprostředkované pěstounské péče, která je realizována příbuznými dítěte. Nezprostředkovaná forma péče znamená, že neproběhne odborné posouzení žadatele, nebude prováděna příprava budoucího pěstouna k přijetí dítěte do rodiny a návrh na svěřeni dítěte do pěstounské péče bude podán přímo příslušnému soudu. Příbuzenskou pěstounskou péči většinou vykonávají prarodiče. Dalšími příbuznými jsou osoby blízké v přímé řadě, tedy sourozenci, manžel, partner, ale i tety a strýcové nebo jiné osoby v poměru rodinném či obdobném. (Gabriel a Novák, 2008)

Od 1. 1. 2022 došlo ke změně zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů, a v souvislosti s tím se změnily i další související zákony, které přináší celou řadu novinek nejen v oblasti dávek pěstounské péče, zaopatření mladých dospělých odcházejících z náhradních rodin, rozdělení náhradních rodičů (pěstounů), změn při uzavírání a ukončování dohod o výkonu pěstounské péče a dalších úprav či změn tohoto zákona. S novelizací zákona je spojeno zejména rozdělení pěstounů do dvou hlavních kategorií: zprostředkovaná pěstounská péče, za kterou se považuje přechodná pěstounská péče, která je poskytována sourozenci dítěte, nebo pěstounská péče po doručení tzv. oznámení o vhodnosti (tento dokument vydává příslušný krajský úřad, Ministerstvo práce a sociálních věcí nebo okresní úřad). Druhým druhem je nezprostředkovaná pěstounská péče, do které spadají ostatní náhradní rodiče, kteří nesplňují podmínky zprostředkované pěstounské péče. Tato péče je nejčastěji vykonávána osobou dítěti příbuznou či blízkou, a proto zde existuje podkategorie prarodičů, jako nezprostředkované pěstounské péče, kteří mají odlišnou výši příspěvku při pěstounské péči. (Úřad práce, nedatováno)

3.3 Příčiny pěstounské péče

Existuje celá řada příčin toho, proč děti nemohou vyrůstat se svými biologickými rodiči. Mezi nejčastější důvody odebrání dítěte z jeho biologické rodiny a svěřeni do pěstounské péče patří níže popsané důvody.

Selhání rodičů je jednou z nejčastějších příčin převzetí dítěte do péče, zejména tedy do příbuzenské pěstounské péče. Toto selhání může mít mnoho příčin a stejně tak mnoho podob. Výsledkem je však vždy skutečnost, že výchova dítěte je závažným způsobem narušena a jeho vývoj je vážně ohrožen. Mezi příčiny selhání rodičů bezpochyby patří:

- rodiče se o dítě nemohou postarat – důvody spočívají v nepříznivých přírodních podmínkách (přírodní katastrofy), v poruchách fungování celé společnosti (válka) a v narušení celého rodinného systému (nemoc, invalidita);
- rodiče se nechtějí o dítě starat – příčiny spočívají v poruchách osobnosti rodičů, kteří náležitě neplní rodičovské povinnosti;
- rodiče se nedovedou, neumí postarat o dítě či nezvládají problémové chování dítěte;
- nezralost a nezletilost matky či otce – navzdory antikoncepčním možnostem současné doby dochází k otěhotnění nezletilých dívek, což dále zapříčiňuje časté nezvládnutí péče;
- rodiče dítě zneužívají nebo týrají (mají osobní problémy, které k takovému chování spadají) – rodič má vůči dítěti hostilní vztah, dítě je ohroženo na fyzickém a psychickém zdraví;
- výkon trestu odnětí svobody rodičů – selhání na základě protizákonného jednání;
- závislost rodičů na drogách nebo na alkoholu – často souvisí s výkonem trestu odnětí svobody. (Krtičková, 2014)

Na samotné selhání rodičů má vliv několik faktorů: ať už se jedná o primární vliv rodiny, přátel a jiných blízkých osob nebo vliv jakéhokoliv prostředí na jedince. Lidé kolem nás ostatní jedince či skupiny ovlivňují, i když to nemusí ani tušit. Záleží na tom, jak je osobnost člověka silná, jak dokáže pracovat se stresem, řešit konflikty a jiné běžné životní situace. Bohužel se často v terénu pěstounské péče setkáváme s tím, že rodiče, kteří se nedokáží postarat o svého potomka, často pocházejí ze sociálně znevýhodněných rodin, ve kterých jim bylo poskytnuto málo lásky, pochopení, uznání. Tito rodiče byli spíše vedeni a vychováni autokratickým stylem výchovy, byly jim poskytnuty malé projevy lásky a dostávali menší volnost pro jejich rozvoj. Obvykle byli obětmi fyzických trestů, které jsou

v moderní společnosti kritizovány a absolutně odmítány v rovině náhradního rodičovství. Tito rodiče pak často neuměli vytvářet fungující vztahy, neboť pocházeli z neúplných rodin nebo z ústavní péče. Tyto zkušenosti mají neblahý vliv na jejich další život, a to zejména další výchovu potomků. Rodiče pak často selžou, nedokáží plnohodnotně plnit roli rodiče, dostávají se do nejrůznějších problémů s autoritami, ostatními lidmi či se zákonem. Pokud se zamyslíme nad pomocí těmto rodinám, je již potřeba začít pracovat s budoucími rodiči, tj. zapojit prevenci ve školách, lepší osvětu v této problematice, podpořit partnerské dvojice v sanaci rodiny a hovořit s nimi otevřeně o problémech každodenního rodičovství a jeho možnostech řešení. Zejména orgán sociálně-právní ochrany dětí by měl z podstaty svého titulu chránit nejen děti, které jsou v ohrožení, ale také intenzivně pracovat s potenciálně problémovými rodiči, aby nedocházelo k separaci od jejich dětí.

Dlouhodobá nemoc rodičů může být dalším důvodem pro pěstounskou péči. Zde se jedná o onemocnění, které zásadním způsobem a po dlouhou dobu znemožňuje rodiči vykonávat své rodičovské povinnosti a uplatňovat svá rodičovská práva v plné míře. Mezi tato onemocnění patří především duševní onemocnění, která narušují kognitivní funkci člověka. Z fyzických stojí za zmínku nemoci vyžadující dlouhodobou nebo opakovanou hospitalizaci. Často v této nepříjemné situaci lidé dětem neříkají pravdu. Každé dítě však vnímá napětí kolem něj, je citlivé a tuší, že se s jeho rodičem něco děje. V těchto situacích je důležité připravovat děti i na případnou ztrátu rodiče. (Colorosová, 2008) Nemoc, která trvá dlouhodobě, může končit smrtí, proto je nesmírně důležité pracovat s dětmi otevřeně a připravovat je na případnou ztrátu rodiče, udržovat mezi dítětem a rodičem kontakt během nemoci rodiče, hovořit o obavách dítěte spojených se smrtí a nechat mu prostor pro jeho projev emocí. Jedině tím dochází k postupnému zpracování tohoto traumatu.

Pro dítě je vždy smrt jeho nejbližší osoby, kterou rodič bezpochyby je, tím nejbolestivějším intenzivním zážitkem, i když je smrt přirozeným cyklem života pro každého z nás. (Juha, 2021) Smrt rodiče je tak tím nejhorším důvodem pro převzetí dítěte do pěstounské péče prarodičů. Jestliže oba rodiče zemřeli v časovém úseku brzy po sobě, dítě je oboustranným sirotkem. Tento způsob je pro dítě a okolí nejnáročnější, z následků této ztráty se rodina často nevypořádá za celý svůj život. Úmrtí lze rozdělit na základě charakteru, jak ke smrti došlo: na náhlou a nečekanou smrt nebo pozvolnou smrt v důsledku dlouhodobé nemoci. (Krtičková 2014)

U dlouhodobé nemoci či smrti rodiče, kvůli které se dítě ocitne v pěstounské péči, však ve většině případů nedošlo k prvotnímu chtěnému odmítnutí dítěte rodičem. Matka či otec

většinou zcela běžně bez značných problémů fungovali, zajímali se o své dítě a vychovávali jej v lásce, proto může mít tato ztráta rodiče na dítě samotné intenzivnější emoční dopad.

3.4 Dítě v pěstounské péči a jeho potřeby

„Jednoznačně je prokázáno, že rodina může být terapeutickým prostředím pro těžce citově deprivované dítě.“ (Gabriel a Novák, 2008, s. 130) Vliv prostředí na duševní vývoj dítěte vzniká už u kojence, kdy se o něho stará trvale jedna osoba (nemusí to však být matka). To má později vliv na to, jak dítě dokáže navazovat vztahy s rodiči a prarodiči, přáteli, spolužáky ve škole a jak dlouho budou vztahy trvat. Důležitým faktorem je výchova a podpora ze strany rodiny. Dítě, které zažilo bezpečný vztah od prvních měsíců svého života až do svých dvou až tří let, má i nadále s matkou pevný vztah. (Smahel, 1997)

Dítě, které je zanedbávané a nemá naplněno základní potřeby, má problém otevřít se a někomu věřit. To, co dítě prožilo v minulosti, se projevuje v jeho chování a v jeho postojích k životu. Když dítě v raném věku zažívá ze strany okolí nezáměr či fyzické a psychické napadání, je velká pravděpodobnost, že bude mít problém v navázání citové vazby a může dojít ke zpoždění vývoje oproti vrstevníkům. (Bubleová et al., 2014)

Hlavní potřebou dítěte je potřeba tzv. specifického sociálního objektu, kterému se dítě váže těsným stabilním poutem. Na začátku je objektem zpravidla matka, poté se významným objektem stane otec, rodina, kulturní vzory, vrstevníci. Dítě má potřebu dostávat od matky lásku, připoutání, potřebu. Identita s matkou se pro dítě, které je malé, stává nejdůležitější aktivitou. V přítomnosti matky je dítě klidnější. Matka je pro dítě v počátečním období připoutání do jisté míry nenahraditelná, a i krátké přerušení pouta dítěte a matky se často projeví separační úzkostí. Když u dítěte nejsou uspokojeny základní psychické potřeby, nastává psychická deprivace. (Bubleová et al., 2014)

„Psychickou deprivaci lze definovat jako psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost uspokojovat některé základní psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.“ (Matějček, 1992, s. 115)

Důvodem, proč byla převážná většina dětí svým rodičům odebrána, je to, že vývoj dítěte v rodině byl vážně ohrožen. V takovém prostředí trpí dítě poruchami přilnutí, protože matka není schopna reagovat adekvátně na jeho potřeby. Tato problematická vazba se odráží i ve vztahu k ostatním lidem a může provázet dítě po celý jeho další život. Děti v pěstounské péči, ale i v osvojení patří do kategorie případů výše zmíněné psychické deprivace. (Dunovský et al., 1995)

Langmeier a Matějček (2015) popsali deprivaci jako nedostatek stimulace, kdy je na této úrovni dítě ohroženo všude, kde je materiální nedostatek nebo tam, kde je chladný postoj vychovatelů k dítěti. Pokud však budeme hovořit o deprivaci jako o nedostatku vnější struktury, tak představujeme deprivaci způsobenou tím, že dítě bylo vnějšně zanedbávané. Dítě se snaží najít smysl ve svém životním prostředí, najít určitou strukturu.

Dítě tak potřebuje mít naplněné základní psychické potřeby, aby se mohlo plnohodnotně rozvíjet. Mezi tyto potřeby patří:

- potřeba životní jistoty – jedná se hlavně o interpersonální vztah dítěte s osobou blízkou, se kterou se dítě cítí v bezpečí, je naplněná skrze citové vazby;
- potřeba kladné osobní identity – jedná se o potřebu někam patřit, začlenit se do společnosti, souvisí s vlastním já. Je to potřeba vlastního já;
- potřeba otevření budoucnosti – jedná se o životní smysl, potřeba životní perspektivy a možnost na něco se těšit;
- potřeba smysluplného světa – jedná se o nutnost řádu, smyslu či určitých hranic v životě člověka;
- potřeba stimulace – jedná se o dostatek podnětů, které jsou adekvátní pro rozvoj nervové soustavy jedince. (Preventia, nedatováno)

3.4.1 Citová vazba

Attachment je citová vazba mezi rodičem a dítětem nebo mezi jiným dospělým člověkem, který o dítě pečuje. John Bowlby si všimnul, že děti, které byly v prostředí, kde byly týrány nebo děti se závažnými poruchami chování a také mladé, kteří měli problém s kriminalitou, spojuje ztráta matky. Tim Bowlby dospěl k tomu, že dítě se rodí s potřebou vztahovat se k člověku, který je mu blízký. Pokud se pak stane, že rodiče nebo osoba, která pečuje o dítě, je zlá a necitlivá, nejsou pak naplněny základní vývojové potřeby dítěte. Tím dochází k poruše zdravého citového pouta, což se odráží na vztahu k druhým lidem. K poruše attachmentu dochází, pokud je dítě odloučeno od rodiče nebo osoby, která o dítě pečuje. (Vrtbovská, 2010)

Attachment je založen na vyhledání blízké osoby, ke které má dítě nebo dospělý citový vztah. Narušený attachment se u dítěte projevuje neschopností zvládat běžné sociální a emocionální situace adekvátně jeho věku. Pro dítě je těžké sblížit se, uvěřit člověku, který mu chce pomoci. Dospělý člověk, který trpí poruchou attachmentu, je vnímán jako egoistický, bezcitný a panovačný. Jak pro dítě, tak i pro dospělého je navázání kontaktu s lidmi stresující.

Člověk, který trpí poruchou attachmentu, se cítí v blízkosti cizích lidí méněcenný. Někdy takoví lidé zažívají odmítnutí, což je vede k uzavření do sebe. Jak se člověk cítí, prozrazuje jeho tělo, jeho pohyby a jeho neverbální komunikace. Pokud k narušení attachmentu dojde v raném dětství, dítě si to ukládá do paměti. (Vrtbovská, 2010)

„Děti, které mají poruchy attachmentu, mají pocit neschopnosti, pocit, že nic neumí, nebo že je druzí nemají mít rádi. Cítí se pro společnost méněcenní. Dítě žije minulostí, je uzavřené a málo komunikuje. Trpí častými depresemi, nebo má záchvaty zlosti. Druzí lidé ho nezajímají, neprožívá s nimi smutek.“ (Vrtbovská, 2010, s. 104)

Rodiče, pěstouni, osvojitelé nebo lidé, kteří se starají o dítě s poruchou attachmentu – a nikdy předtím neměli takovou zkušenost – jsou překvapeni chováním dítěte a někdy jsou pro ně projevy dětí těžko pochopitelné. Někteří rodiče nebo pěstouni mají díky narušenému attachmentu pocit, že oni sami něco zanedbali. Někdy rodiče, pěstouni nebo osvojitelé používají tresty k nápravě dítěte. Nemohou se smířit s faktem, že je dítě jiné. Odpovědný rodič však vyhledává odbornou pomoc, spolupracuje s psychologem, pedagogem nebo s různými terapeuti. (Vrtbovská, 2010)

Na pozitivní identitu dítěte má vliv především jeho blízké okolí, tedy lidé, kteří jsou v blízkosti dítěte. Dítě už si dokáže vytvořit představu o tom, kdo je a kým chce být v budoucnu. Když dítě v rodině cítí lásku a bezpečí, dokáže si vytvořit silné sebepojetí. Když chce náhradní rodič vytvořit pozitivní identitu u dítěte, musí poznat svět dítěte, např. když je dítě romského původu, měl by se rodič seznámit s kulturou a historií Romů. To platí i v případě, že je dítě osvojeno. Mělo by se dozvědět od rodičů, že je osvojeno, nikoliv od cizích osob. Když už dítěti sdělíme, že je osvojeno, nemělo by se o tom pak mlčet. Zdravá identita v nějakých oblastech nevzniká sama od sebe, pokud o tom rodič nemluví. (Scholl et al., 2011)

Pro dítě se identita stává důležitou ve chvíli, kdy nastane období puberty, pohlavní zrání. Děti se častěji hledají v období adolescence a mladší dospělosti. Pro děti, které vyrůstají v náhradní rodinné péči, je těžším úkolem vybudovat si vlastní identitu, jejich identita je totiž odlišná od náhradních rodičů. Před náhradním rodičem stojí úkol budovat identitu dítěte aktivně a cílevědomě. Aby rodič dokázal budovat pozitivní identitu u dítěte, musí znát historii dítěte od narození až do dospělosti. (Scholl et al., 2011)

Právě s tématy attachmentu, podpory dítěte v pěstounské rodině a jeho projevů v chování pomáhají doprovázející organizace. S každou pěstounskou rodinou spolupracuje doprovázející organizace, kterou si daný pěstoun se svěřeným dítětem vybere. Proto je nutné

představit organizaci, která se touto problematikou několik let zabývá a náhradním rodinám pomáhá.

V České republice existuje celá řada doprovázejících organizací, které pomáhají náhradním rodičům pochopit odlišnost klasického rodičovství od toho náhradního. Jak již bylo uvedeno, pěstounská péče obnáší celou řadu specifik: děti v pěstounské péči mají odlišné potřeby, často se potýkají s nejrůznějšími problémy, kterým nerozumí a nedokáží je samy vyřešit. Pěstouni by proto dětem měli umět pomoci, ale také se často mohou ve své roli cítit poněkud nekomfortně, potýkat se s celou řadou nepochopení, starostmi nebo pocit'ovat vyčerpání. Z těchto důvodů potřebují pomoc a podporu doprovodných (doprovázejících) organizací, aby pochopili odlišnost výchovy a péče o dítě, které si zažilo prvotní trauma odloučení od rodiče, mohli pochopit jeho životní příběh a v souvislosti s tím dále dítěti pomáhat se zpracováním jeho tíživého osobního příběhu.

Dobrá rodina, o.p.s. (dále pouze Dobrá rodina) je jednou z doprovázejících organizací, které působí po celé České republice. Má provázanou síť s různými odborníky. Dobrá rodina se řídí mottem „každé dítě patří do rodiny“, což velmi výstižně představuje její stěžejní záměr působení. Dlouhodobě se zajímá o ohrožené děti, které nemohou z jakýchkoliv důvodů vyrůstat se svou rodinou a usiluje o to, aby tyto děti našly novou náhradní rodinu. (Dobrá rodina, nedatováno)

Základním cílem Dobré rodiny „je spoluvytváření komplexního systému podpory a kontroly ohrožených dětí a jejich rodin“. (Dobrá rodina, 2020a, s. 4) Obecně prospěšná společnost Dobrá rodina je doprovodnou neboli doprovázející organizací, která působí v rámci celé České republiky.

Obecně k doprovázení v sociální práci dochází v případě, kdy se jedinec dostává do obtížné tíživé sociální situace, kterou není schopen sám s pomocí svých rodinných příslušníků nebo přátel vyřešit. Sociální doprovázení zohledňuje při práci s rodinou a dětmi všechna její specifika a komplexní sociální situaci dané rodiny jako celku. Cílem sociálního doprovázení je doprovázet klienty (rodiny) efektivně, což znamená doprovázet je jen po dobu nezbytně nutnou. (Vávrová, 2012)

Konkrétně doprovázení pěstounských rodin je upraveno zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Každý pěstoun má povinnost vybrat si doprovodnou organizaci, se kterou bude dále spolupracovat. Tuto povinnost mu ukládá zmíněný zákon. Doprovázení spočívá v poskytnutí zákonem uvedených služeb pro pěstounské rodiny, ale také v samotné podpoře pěstounů v jejich nelehkém úkolu pečovat o děti, které mají svěřené do pěstounské péče. Může se jednat o pomoc v oblasti nepochopení a porozumění specifickým

potřebám dětí svěřených do pěstounské péče. Péče o tyto děti může přinést nejrůznější nečekané situace, které náhradní rodič musí společně s dítětem řešit. K tomu však potřebuje pomoc doprovázející organizace. (Dobrá rodina, nedatováno)

3.5 Služby doprovázející organizace

Dobrá rodina klade velký důraz na kvalitu péče, profesionalitu, spolehlivost a vysokou odbornost poskytovaných služeb. Poskytuje širokou škálu služeb jako například:

- odborné doprovázení pěstounských rodin (uzavírání dohod o výkonu pěstounské péče);
- poskytování služeb pro pěstounské rodiny, konkrétně tedy odborné poradenství, odborná pomoc, vzdělávání náhradních rodičů, odlehčovací služby (krátkodobá a celodenní péče) a asistence při kontaktu dítěte s rodinou;
 - zajištění odborné podpory a vzdělávání pěstounů i sociálních pracovníků;
 - zajištění školících, poradenských a podpůrných služeb pro děti, rodinu a partnery;
 - pořádání seminářů, školení, cyklů celoživotního vzdělávání a pobytových akcí pro děti, mládež, jednotlivce, rodiny a odbornou i laickou veřejnost;
 - podpora osobního rozvoje, především formou individuálních a skupinových sezení;
 - výkon služeb sociálně-právní ochrany dětí;
 - spolupráce se státními, krajskými, samosprávnými i nestátními institucemi a společnostmi podílejícími se na sociálně-právní ochraně dětí a náhradní rodinné péči. (Dobrá rodina, 2020a)

3.6 Desatero dobré náhradní rodinné péče

Veškerá nejzásadnější pravidla Dobré rodiny jsou shromážděna do informativního materiálu pro pěstouny, který se nazývá Desatero dobré náhradní rodinné péče. Náhradní rodič s pomocí doprovázejícího pracovníka Dobré rodiny v průběhu vzájemné spolupráce naplňuje a rozvíjí zmíněné desatero. Jedná se o následujících deset bodů:

- vzájemné citové pouto a budování rodiny;
- mít o dítě zájem, který je upřímný;
- dítě přijímat takové, jaké je;
- nastavovat přiměřené a bezpečné hranice ve výchově;

- rozvíjet zájem o traumata dítěte;
- podporovat dítě v rozvoji jeho vlastního světa;
- vytvářet pro dítě bezpečné prostředí a domov;
- být vstřícný a otevřený ve spolupráci s odborníky;
- umožňovat a podporovat kontakt dítěte s jeho původní rodinou;
- pomáhat dítěti přijmout a pochopit jeho minulost. (Dobrá rodina, 2020b)

Jak již bylo v této práci uvedeno, tato bakalářská práce se zabývá tématem romských dětí v pěstounské péči, s čímž souvisí představení charakteristiky romského etnika, oblasti existujících romských skupin a představení podstaty romské rodiny pro dítě, která souvisí se samotnou výchovou. Vše je doprovázeno kapitolami zaměřenými na edukaci, tj. vzdělávání romského dítěte, prezentování příčin umístění dětí do náhradních rodin a představení doprovázející organizace Dobrá rodina, ve které jsem také prováděla výzkum pro praktickou část své bakalářské práce.

4 Praktická část

4.1 Metodologie výzkumu, strategie a nástroje

V teoretické části jsem charakterizovala romské etnikum obecně a jeho vztah ke vzdělávání a výchově. Věnovala jsem se tématu pěstounské péče v romských rodinách. Dále jsem definovala příčiny toho, proč se romské děti ocitají v příbuzenské pěstounské péči. Také jsem se zabývala charakteristikou doprovázející organizace pro pěstouny, ve které jsem prováděla výzkum.

V praktické části budu zkoumat vzdělání a profesní zaměření pěstounů. Zjišťuji postoj dětí ke vzdělávání a jejich zájmy ve volném čase. Také to, zda je v jejich zájmových aktivitách pěstouni podporují. Dále se zaměřím na to, zda se dítě setkalo během svého vzdělávání se šikanou, protože toto může výrazně ovlivnit jeho motivaci k dalšímu vzdělávání a začlenění se do kolektivu a později do společnosti. Tyto informace jsem získala pomocí kvalitativního výzkumu. Výzkum probíhal v nejrůznějších prostředích podle toho, co preferovali pěstouni, aby se při rozhovoru cítili komfortně a byli pak co nejvíce otevření. Jednalo se o prostory organizace Dobrá rodina (pobočka v Olomouci na ulici Erbenova 2), kavárnu nebo třeba park. Délka rozhovoru se pohybovala v rozmezí čtyřiceti až šedesáti minut. Rozhovor jsem si se souhlasem respondentů nahrávala. Odpovědi respondentů byly často poměrně strohé. Mimo jejich komunitu se o těchto věcech bavit nechtěli. Jsem však ráda, že díky tomu, že jsem s nimi pracovala dlouhodobě, byli ochotni se se mnou o informace podělit, ačkoliv jich bylo ve výsledku méně, než by mohlo být, pokud by byl výzkum prováděn ve více otevřené komunitě.

Informace od respondentů (pěstounů) jsem získávala za pomoci polostrukturovaného rozhovoru s příbuzenskými pěstouny a dětmi romského etnika v příbuzenské pěstounské péči.

Oslovila jsem celkem sedm pěstounských rodin, které spolupracují s organizací Dobrá rodina, o.p.s., respektive tyto rodiny uzavřely se zmíněnou společností Dohodu o výkonu pěstounské péče.

Rozhovory jsem si se souhlasem respondentů digitálně zaznamenávala na diktafon, abych mohla během společného času s náhradními rodiči udržovat oční kontakt. Následně jsem rozhovory detailně přepisovala a kódovala.

Z důvodu ochrany osobních údajů a zachování anonymity jsou následující křestní jména smyšlená. Konkrétně se tedy jednalo z řad pěstounů o tyto respondenty (všichni respondenti byli ženského pohlaví) f: paní Markétu, Evu, Veroniku, Janu, Lenku, Helenu a Annu.

Vzhledem k tomu, že je bakalářská práce zaměřena na konkrétní organizaci, snažila jsem se zjistit, jak pěstounky vnímají danou organizaci, kterou jsou doprovázeny.

4.2 Výzkumný problém

Výzkumný problém je nízké vzdělání dětí romského etnika, které prošly pěstounskou péčí, a následně jejich špatná uplatnitelnost na trhu práce v České republice, což úzce souvisí s výchovou zaměřenou na vzdělávání romského dítěte nejen v příbuzenské pěstounské péči.

Další výzkumný problém je koncipován na zjištění toho, jakou výchovu příbuzenští pěstouni v oblasti vzdělávání a profesního zaměření dítěte romského etnika, o které pečují, upřednostňují.

4.3 Výzkumné cíle a otázky

Cílem této práce je zjistit, proč mají děti z romského etnika, které prošly pěstounskou péčí, často velmi nízké vzdělání: většinou pouze základní vzdělání, v některých případech dokonce nedokončené.

Respondentům jsem kladla otázky týkající se zájmu dítěte romského etnika v příbuzenské pěstounské péči o jeho další vzdělávání po ukončení povinné školní docházky. Jedná se o následující otázky:

- Jak podporují příbuzenští pěstouni vzdělávání svěřeného dítěte romského etnika? Jak souvisí tato podpora se vzděláním samotných pěstounů?
- Jak motivují příbuzenští pěstouni svěřené dítě romského etnika k dalšímu studiu po ukončení základního vzdělání?
- Jaké školy po ukončení základního vzdělání děti romského etnika volí nebo na které jsou zdárně přijaty?
- Jaké jsou zájmy dítěte romského etnika v příbuzenské pěstounské péči?
- Jaký zájem mají děti romského etnika v příbuzenské pěstounské péči o další vzdělávání po ukončení povinné školní docházky?

4.4 Výzkumný soubor

Výzkumným vzorkem jsou především děti romského etnika vyrůstající v pěstounské péči svých příbuzných a náhradní rodiče (pěstouni), kteří pečují o romské dítě.

Tabulka 1: charakteristika respondentů – pěstounů

Pěstounka	Věk	Vzdělání	Zaměstnání
Markéta	54	základní vzdělání	uklízečka
Eva	66	nedokončené základní vzdělání	nezaměstnaná
Veronika	44	nedokončené základní vzdělání	nezaměstnaná
Jana	48	nedokončené základní vzdělání	nezaměstnaná
Lenka	61	základní vzdělání	výpomocná síla v kuchyni
Helena	29	nedokončené základní vzdělání	nezaměstnaná
Anna	52	základní vzdělání	nezaměstnaná

Zdroj: vlastní zpracování

Tabulku 2: charakteristika respondentů – dětí

Dítě	Věk
Nikola	12
Tereza	16
Patrik	10
Lily	9
Max	8
Lucie	16
Ema	16

Zdroj: vlastní zpracování

4.5 Otázky zaměřené na rozhovor s pěstouny a dětmi romského etnika

Ačkoliv jsem s pěstounskými rodinami spolupracovala, znám jejich příběhy a domnívám se, že jsem s každou rodinou měla vytvořený důvěrný vztah, při kladení otázek pěstounům jsem zachovala vykání, ale při rozhovoru s dětmi svěřenými do pěstounské péče jsem naopak využila tykání. Důvodem tykání si s dětmi bylo navození přátelské atmosféry rozhovoru, toto tykání bylo možné díky přátelskému vztahu s dětmi. Mezi otázky zaměřené na vzdělávání dítěte romského etnika svěřeného do pěstounské péče, které jsem pokládala příbuzenským pěstounům, patří:

- Jaké je Vaše dosažené vzdělání a profese?
- Jaké zaměstnání vykonáváte?
- Jako dlouho a proč pečujete o dítě?

- Podporujete dítě v jeho zájmech/koníčcích? Pokud ano, o jaké zájmy se jedná? Pokud ne, specifikujte, proč tomu tak je.

- Vnímáte nějaké rozdíly ve výchově zaměřené na vzdělávání chlapců a dívek romského etnika? Pokud ano, specifikujte, o jaké rozdíly se jedná.

- Podílíte se s dítětem na přípravě školních povinností? Pokud ano, specifikujte jak. Pokud ne, specifikujte, proč tomu tak je.

- Má dítě nějaké problémy v prospěchu? Pokud ano, v jakém předmětu?

- Využívá dítě služeb doučování? Pokud ano, v jakých předmětech?

- Má dítě ve škole kázeňské problémy? Pokud ano, specifikujte, o jaké problémy se jedná a jak je řešíte.

- Setkalo se dítě se šikanou ve škole, ať už v roli agresora, nebo oběti? Pokud ano, v jaké roli se dítě ocitlo a jak se situace řešila?

- Jakou školu po ukončení základního vzdělání a profesi si představujete pro dítě a proč?

- Myslíte si, že dítě dokončí zdárně školu, na kterou bude přijato? Pokud ne, specifikujte, proč si to myslíte.

Mezi otázky zaměřené na vzdělávání a výběr profese, které jsem pokládala dětem romského etnika v příbuzenské pěstounské péči, patří:

- Máš nějaký koníček/zájemový kroužek, kterému se věnuješ ve volném čase? Pokud ano, o jaký koníček se jedná? Pokud ne, zkus specifikovat, proč tomu tak je.

- Vnímáš podporu ze strany pěstounů v tom, co tě baví a čemu se věnuješ ve volném čase? Pokud ne, zkus specifikovat, proč tomu tak je.

- Máš nějaký profesní vzor?

- Jaké předměty tě ve škole nejvíc baví?

- Jaké povolání bys chtěl/a v dospělosti vykonávat a proč?

- Jakou školu po ukončení základního vzdělání bys chtěl/a vystudovat?

- Dokážeš si představit, že bys zdárně dokončil/a svoji vybranou školu? Pokud ne, co by tě motivovalo k tomu, abys školu mohl/a zdárně dokončit?

4.6 Výzkumné předpoklady

Předpokládám, že většina pěstounů bude mít dokončené základní vzdělání. Neočekávám, že by většina respondentů disponovala vzděláním vyšším, jelikož se jedná

o romské etnikum, které klade větší důraz na založení rodiny a její důležitost nežli na vzdělávání, zejména pokud se jedná o ženy.

Předpokládám, že děti svěřené do pěstounské péče budou značně ovlivněny nižším vzděláním pěstounů a nedostatkem motivace ze strany rodiny, která děti spíše podpoří v založení rodiny nežli v dlouhodobém vzdělávání. Domnívám se, že snahu o pokračování ve studiu po základní škole bude mít zhruba polovina dětí. Jejich menší motivaci může výrazně ovlivnit i to, že, dle mých zkušeností, většinou nemají příliš mnoho profesních vzorů v rodině a v romské komunitě obecně.

Předpokládám, že děti svěřené do pěstounské péče budou ze strany pěstounů podporovány ve svých zájmech, protože rodina a její spokojenost je pro Romy velmi důležitá.

4.7 Otevřené kódování

„Analýza dat formou otevřeného kódování pomáhá odhalovat určitá témata a obsahy, které jsou skryty v textovém materiálu.“ (Vyhnálková a Plischke, 2019, s. 47) Hlavním cílem je odкрыtí témat analyzovaného odstavce. Výzkumník by měl přiřazovat tématům jednotlivé kódy, může dokonce jednotlivé výrazy, slova, odstavce nebo věty kódovat. Kódy však přizpůsobuje konkrétním jevům v textu, a to do obecnějších kategorií nebo konceptů. (Hendl, 2016) Data, která jsem získala při rozhovorech s respondenty, jsem rozdělila podle kladených otázek a přiřazovala k nim jednotlivé odpovědi respondentů.

4.7.1 Identifikovaná témata v rozhovorech

Vzdělávání a pracovní zkušenosti pečujících osob/pěstounů:

- základní vzdělání,
- založení rodiny,
- nedostatek pracovních zkušeností,
- schopnosti pěstounů v rámci podpory dětí v jejich vzdělávání.

Škola dětí v pěstounské péči:

- motivace dětí k učení,
- motivace pěstounů k podpoře dětí v učení,
- dokončení základní školy – nebezpečí,
- rozdíly mezi pohlavími v rámci podpory pěstounů,
- doučování.

Volnočasové aktivity dětí:

- podpora pěstounů,
- změny zájmů,
- puberta,
- motivace dětí.

Střední škola:

- předpoklady pěstounů,
- nebezpečí – parta, brzké založení rodiny,
- vzory dětí,
- představy dětí o budoucím povolání.

4.8 Interpretace rozhovorů s pěstouny a jejich kódování

V následující části budu prezentovat informace zjištěné během výzkumu v rámci rozhovorů s pěstouny a dětmi romského etnika v příbuzenské péči. Informace jsou rozdělené do čtyř částí dle identifikovaných témat.

4.8.1 Vzdělávání a pracovní zkušenosti pečujících osob/pěstounů

Romské etnikum je známé tím, že zde nejvyšší hodnotu tvoří rodina a vztahy v rámci rodiny, naopak vzdělávání je v žebříčku základních hodnot spíše na spodních příčkách. Dalo by se říci, že vzdělání v rámci romské komunity není prioritou.

Většina z oslovených pěstounek dosáhla pouze základního vzdělání. **Respondentka Anna:** „Mám dokončenou základní školu, nikdy jsem se nevyučila.“ Některé dokonce nedokončily ani základní vzdělání. **Respondentka Eva:** „Nemám hotovou základku, dodělala jsem asi tři třídy. Byla jsem hloupá, nechtěla jsem se učit, brzo jsem se vdala, mám s manželem sedm dcer (chtěl syna, ale nepovedlo se).“ Hlavním důvodem nízkého vzdělání pěstounek je brzké založení rodiny. **Respondentka Markéta:** „Mám jenom základku. Dál jsem se už škole nevěnovala, hned jsem po základní škole založila rodinu.“ Dalším důvodem nízkého vzdělání byly případně i problémy s návykovými látkami a souvisejícím pobytem ve vězení. **Respondentka Veronika:** „Starám se o synovce Patrika. Předtím, než jsem se stala pěstounkou, jsem byla několikrát ve vězení. Většinou jsem něco ukradla. Taky jsem fetovala. Takže jsem vlastně ani nepracovala.“

Také pracovní zkušenosti pěstounů jsou často velmi omezené nebo chybí úplně. Vzhledem k brzkému založení rodiny, pěstounky většinu života pečují o své biologické děti nebo děti svěřené do pěstounské péče. **Respondentka Eva:** „Víte, nikdy v životě jsem

nepracovala, starala jsem se o rodinu a manžel se staral o peníze.“ Pokud nějaké pracovní zkušenosti mají, jedná se často o velmi špatně finančně ohodnocené manuální práce, v mnoha případech také práce tzv. na černo. **Respondentka Anna:** „Pracovala jsem jako uklízečka na černo, pak jsem začala být pěstounka, práci jsem už nemohla dělat.“ Respondentky většinou ani nejevily zájem o kvalifikovanější profese nebo obecně o zaměstnání. Jsou rády, že mohou být v domácnosti a pečovat o děti. I když pěstouni svěřence motivují ke vzdělávání, často nejsou schopni je v něm nějak více podpořit. Nejde ani tak o snahu, ale o nedostatečné schopnosti pěstounů, které jsou způsobené jejich nedostatečným vzděláním, proto je pro pěstounky těžké dětem pomoci s jejich domácími úkoly. **Respondentka Markéta:** „Upřímně, já tomu moc nerozumím. Jen se zeptám, jestli má napsané domácí úkoly. Mám to štěstí, že se ráda učí, je hodně samostatná a škola ji zatím baví. Má dobrou třídní učitelku, tu má ráda, a vždy za ní chodí, když něčemu nerozumí. Víte, když je fajn učitelka, dítě je spokojené, což Tereza je.“ **Respondentka Eva:** „Prosím vás, já mám vystudované čtyři třídy, s čím bych ji já tak pomohla. Jen ji učím vařit, uklízet, práce kolem domu, učím ji čistotě. To bude potřebovat více než nějakou školu. Stejně to nedodělá, to vím.“ **Respondentka Anna:** „Nepodílím se. Já tomu nerozumím. Jen se ptám, zda si udělala domácí úkoly. Víte, já si myslím, že ta se brzo provdá, bude mít děti, já už to vidím, ta holka se učit nikdy nechtěla.“ Bohužel mnohým pěstounkám chybí vzdělání, většinou pěstouni postrádají i základní vzdělání. Je těžké podporovat dítě a vysvětlovat mu, že vzdělávání je důležité, když osoba, která o dítě pečuje a má mu být dobrým vzorem, postrádá vzdělání. Pěstouni sami učivu nerozumí, a často i dodávají, že v něm nevidí smysl, jelikož děti budou chtít brzy založit rodinu.

4.8.2 Škola dětí v pěstounské péči

Ohledně školního prospěchu pěstouni sdělovali, že i přesto, že dětem škola dělá problémy, snaží se. **Respondentka Markéta:** „No tak nejvíce nám dělá problém čeština a matematika, ale vnučka se snaží, to oceňuju. Víte, mně to také nešlo, asi to máme v rodině, nic se nedá dělat, ale opravdu se moc snaží, tak umí to na trojku, to stačí, aspoň že tak.“ **Respondentka Veronika:** „V matematice a v češtině jinak všechno zvládá. Popravdě, občas se divím, jak to zvládá, jako jo, má trojky, občas i čtyřky, ale stejně je šikovný.“ Respondentky shodně vypovídaly, že nejvíce dětem dělá problém český jazyk a matematika. Respondentky často uváděly, že jim na prospěchu příliš nezáleží a je pro ně hlavně důležité, aby děti školu vůbec dokončily. **Respondentka Helena:** „Ale prosím Vás, ta škola jí moc nejde, má čtyřky, sem tam trojku, ale hlavně, aby nějak prolezla, aspoň se čtyřkami. Já se jí nedivím, mně se také v jejím věku nechtělo učit. Teď toho lituji, ale když ji poučuju, tak mi říká: „A co ty, taky ses

nechtěla učit“. Má pravdu: co já ji mohu poučovat.“ Pěstouni také berou ohled na to, co by dítě v budoucnu mohlo reálně uživit. I přestože pěstouni většinou nemají dokončenou základní školu, někteří z nich jsou si vědomi, jak je vzdělání důležité a že právě díky vzdělání se člověk dokáže lépe uplatnit na trhu práce. **Respondentka Markéta:** „Chtěla bych, aby měla nějaký papír. Budu ji v tom podporovat, aspoň výuční list. Chce být kadeřnice, tak doufám, že jí to vydrží. Je to dobrá práce a myslím si, že by to Terezu bavilo. A co si budeme nalhávat, budu ráda, když aspoň bude mít nějaký papír. Jako kadeřnice bude mít peníze furt, to je jako zubař.“ Pěstounky se přiznaly, že i když se dítě dostane na školu, nedělají si velké naděje, že dítě školu dokončí. Jedná se totiž o to, že když se v romské komunitě dívka zamiluje, velice často se stává, že chce založit rodinu a na školní povinnosti už nemá prostor. Dívky si takový vzor chování nesou právě z rodiny. **Respondentka Eva:** „Tak teď studuje prodavačku, tak by mohla pracovat v Tesco. Ale pochybuji, že školu dodělá. Už čekám, kdy se zamiluje a vše nechá, otěhotní a je to. Popravdě, v naší rodině je to už standardní. Její sestřenice porodila v 16 letech, nějaká její kamarádka je teď prý těhotná, no uvidím, jak to dopadne, ale co mám dělat. Když bude blbá jak já, tak otěhotní a bude po všem.“ Jako další nebezpečí pro (ne)dokončení povinné školní docházky pěstounky označovaly přátelství jejich dětí s problémovými dětmi. Pěstounky už často tento problém řešily u svých biologických dětí, a proto mají právě v této oblasti velké obavy. Koho děti potkají a jak se během pubertálního období zachovají. **Respondentka Jana:** „Lily chce být doktorka, ale kdoví, jak to vše dopadne. Víte, jak to je, přijde puberta. Doufám, že nepotká nějakou partu jako její matka. I když sem tam už puberta začíná, ale ještě ne tak silně.“ Také se mezi pěstounkami objevoval názor, že pro dítě bude úspěchem, když dokončí základní školu. Pěstouni z vlastních a rodinných zkušeností vědí, že dokončené vzdělání, i když jen základní, je velkým úspěchem, kterého málokdo v jejich rodině dosáhne. Většinou je to právě díky tomu, že děti nemají vedle sebe vzor. **Respondentka Helena:** „Prosím Vás, Lucka už dále nechce studovat. Kéž by aspoň dodělala základní školu, budu ráda a bude to úspěch. Ta škola ji opravdu nebaví.“ Respondentky sice shodně vypověděly, že by byly rády, aby se dále učily, ale zároveň dodávají, že si dalším studiem nejsou vůbec jisté a vlastně počítají s tím, že děti pokračovat v učení nebudou a budou tak opakovat vzor, který mají v rodině.

O romském etniku je známé, že se objevují rozdíly ve výchově zaměřené na vzdělávání chlapců a dívek. Chlapci v romské kultuře mají větší šanci se vzdělávat než dívky. Dívky jsou více vedené k domácím pracím a k tomu, aby se v budoucnu dokázaly postarat o svoji rodinu. Otcové většinou dívky nepodporují v dalším vzdělávání, od útlého věku se jim říká, že je důležité, aby se uměly postarat o rodinu. Ohledně chlapců otcové na jejich výchovu nekladou

velký důraz, je to spíše volný styl výchovy. Chlapcům je většinou dovoleno více než dívkám. **Respondentka Jana:** „Já jsem vychovávala jak dcery, tak i syna. Je pravda, že manžel synovi vše dovoľoval, přál si, aby studoval, dcery už tak ne, pořád říkal: „Ale prosím vás, hlavně ať umíte uvařit a postarat se o rodinu“. Já vám to řeknu takhle: u nás je to tak, že dívky se musí umět postarat o rodinu. Na vzdělání moc nezáleží a kluci se u nás moc učit nechťejí, jsou rozmazlováni tatínkem, já jsem na syna nesměla zvýšit ani hlas. Když něco udělal, byl to tátův miláček.“ Ne všechny pěstounky se ale s tímto přístupem ztotožňují. **Respondentka Helena:** „Já nevnímám rozdíly. Stejně jak vychovávám syny, tak dceru a Lucku, ale můj manžel říká: „To je kluk, to může a holka to nesmí“. Tím mě štve, potom skrz to máme hádky. Prostě u nás Romů kluci můžou vše, ale holky ne.“ Některé pěstounky jsou přesvědčené, že pevné hranice a řád ve výchově se vyplatí. Takový rozdíl ve výchově vůči chlapcům je vidět v dospělém věku, kdy je míra zodpovědnosti a tolerance velmi nízká. **Respondentka Lenka:** „Mám dvě dcery a jednoho nepovedeného syna. Na dcery jsem byla přísná a mají se fajn: děti, rodinu, práci, pomáhají i mně. Starší dcera mi často vyčítá, jak jsem byla na ni a sestru přísná, ale na bratra ne. No a vidíte, jak to dopadlo. Žádná zodpovědnost, je to hrůza, nechce se mi věřit, že se v podstatě vzdal syna a nemá o něj zájem.“

V oblasti vzdělávání a školních povinností děti preferují předměty, ve kterých nejsou domácí úkoly. Více preferují předměty, jako jsou tělesná výchova a výtvarná výchova, také rády chodí na praxe. **Odpověď dítěte od respondentky Markéty:** „Tělocvik. Je to super, nemusím se u toho nic učit a nedostáváme domácí úkoly, tak to je fajn. Ještě pracovní činnosti. Ale všechny předměty mě baví, jen mi moc nejde čeština a matematika. Kdyby to bylo na mně, já bych ty dva předměty zrušila.“ **Odpověď dítěte od respondentky Evy:** „Když máme praxe, tak to mě baví, nemusíme sedět v lavici a učitelka se na nic neptá. Je to taková pohoda.“ **Odpověď dítěte od respondentky Veroniky:** „Líbí se mi tělovýchova a výtvarná činnost.“ V romské komunitě se obvykle málo mluví odbornou češtinou, většinou děti nenavštěvují mateřskou školu před nástupem do základní školy, nejsou dostatečně připraveny, což se negativně projevuje na školním úspěchu dítěte. Podrobněji mám tuto oblast popsanou v teoretické části práce, konkrétně v 2. kapitole: Charakteristika vzdělávání romského dítěte. **Odpověď dítěte od respondentky Jany:** „Baví mě vše, ale český jazyk je těžký.“ Jsou zde i děti, které nejsou motivované k učení vůbec. **Odpověď dítěte od respondentky Heleny:** „Žádné. Už chci, aby škola skončila.“ Děti velmi často uváděly předměty, ve kterých se nemusejí učit a mohou mít více volnosti. Většinou shodně tvrdily, že je škola příliš nebaví, ale jsou rády, že zde mají kamarády. Často chvíli nevěděly, co vlastně odpovědět. I přesto, že děti nezvládají školní povinnosti, ne vždy jsou dostatečně motivovány ke zlepšení prospěchu,

například pomocí doučování. Pokud děti nechtějí, pěstounky je do doučování nenutí a dále prospěch příliš neřeší. **Respondentka Markéta:** „Doučování nevyužívá. Když něco neví, ptá se třídní učitelky, s tou má dobrý vztah. Je to dobrá ženská, vždy pomůže.“ Malá část pěstounů využívá doučování v rámci povinné školní docházky. **Respondentka Veronika:** „Ve škole chodí na doučování matematiky a češtiny 2x týdně. Víte, jak mi to pomohlo. Dělají s ním tam i domácí úkoly, aspoň se nemusím bát, že to má špatně. Také jsem si všimla, že od doby, kdy začalo doučování, se mu chce chodit do školy více.“ **Respondentka Jana:** „Ve škole chodí na kroužek doučování češtiny. Chodila tam osobně před koronou. Doufám, že bude chodit i teď. Během korony jsme domluvili doučování přes počítač. I když osobní kontakt je podle mě lepší a Lily by to bavilo.“ Některé pěstounky uvedly, že díky doučování dítě více začalo rozumět a škola ho více baví. Také je to pro pěstouny velká podpora v rámci domácích úkolů, které děti vypracují ve škole.

4.8.3 Volnočasové aktivity dětí

Pěstounky svěřené děti v rámci volnočasových aktivit velmi podporují, snaží se jim dopřát vše, o co děti mají zájem. Romské děti jsou velmi nadané v oblasti tance a zpěvu. Pěstounky se v této oblasti snaží zajistit kroužek, aby dítě kvalitně tráвило svůj volný čas. **Respondentka Markéta:** „Vnučku podporuju, aby chodila tancovat, zpívat, taky chodí na keramiku, chvíli navštěvovala hasičský kroužek (z důvodu zavření kroužku přestala chodit). Chodily jsme na soutěže tancování. Musím vám říct, ta holka má talent. Tancuje i doma, tancuje od malička, asi to má v krvi.“ Někdy by dítě chtělo absolvovat nějaký kroužek, ale má strach, že ho v komunitě odsoudí ostatní děti. **Respondentka Veronika:** „No podporuju. Víte, že je to můj miláček. Chodí na tréninky fotbalu, opravdu ho to baví. Taky přemýšlíme nad kroužkem malování, nádherně maluje, má to po dědovi. Patrik říkal, že by i šel na kroužek, jen by se mu smáli kluci.“ Objevuje se, že děti neprojevují o kroužky zájem zejména v období puberty. Děti tráví téměř veškerý čas u telefonu a často jim nezbyvá čas ani na pomoc v domácnosti. **Respondentka Helena:** „Koníček má telefon. Seděla by tam od rána do rána. Ano, pomůže mi, ale ten telefon je pořád v rukách. Občas už musím zařvat, aby mi pomohla.“ **Respondentka Anna:** „Upřímně Vám řeknu, že máme těžkou pubertu. Co ji tak zajímá, je telefon, do toho je zamilovaná. Doufám, že dodělá aspoň základní školu.“ Po rozhovoru bylo zjištěno, že velkým „koníčkem“ je čas strávený na telefonu. Může to být spojeno s pubertou nebo stylem výchovy.

Některé děti však kroužek navštěvují, nebo by chtěly, ale překážkou v navštěvování byla opatření proti covidu-19. **„Odpověď dítěte od respondentky Jany:** „Chodila jsem na

tancování. Tancovat mě moc baví. Mám ráda i zpívání, ale jak začala korona, přestala jsem chodit. Rada chodím na hřiště s kamarádkou, hraji hry na telefonu a dívám se na videa.“ Děti také rády tráví čas s přáteli: ať už venku, nebo právě komunikací přes telefon. **Odpověď dítěte od respondentky Evy:** „To ne, ráda trávím čas na telefonu a chodím s kamarádkami ven. Tam natáčíme videa na TikTok.“ **Odpověď dítěte od respondentky Heleny:** „Jedině telefon. Dívám se na videa, poslouchám hudbu, volám si s kamarády.“ **Odpověď dítěte od respondentky Anny:** „Tak já nevím, nic moc mě nebaví, jen se dívám na videa na TikToku a tak.“ Objevily se i sportovní aktivity, ale jsou spíše v menšině. **Odpověď dítěte od respondentky Veroniky:** „Baví mě fotbal. Chodím na zápasy dvakrát do týdne. Je to super.“

4.8.4 Střední škola

Ačkoliv většina z respondentek vypověděla, že by byly rády, pokud by děti dokončily střední školu a získaly vyšší vzdělání, většina z nich tuto možnost nepovažuje za příliš reálnou. **Respondentka Eva:** „Myslím si, že nedokončí. Jediný důvod je láska. Když se do někoho zamiluje, je po všem. To vím, už jsem to tak měla s dcerami.“ Často se během rozhovoru objevovaly ze strany pěstounek obavy a negativní zkušenosti, které musely zažít s vlastními dětmi. **Respondentka Markéta:** „Doufá. Jedině, že by potkala nějakou špatnou partu jako moje dcera (její matka). Nebo chraňbůh, aby se zamilovala. Se školou hned sekne, to vím. Víte, naše holky, když jsou zaláskované, je konec.“

Pěstounky také mluvily o obavách z návykových látek, se kterými mají osobní zkušenost a přesně znají jejich špatné důsledky. **Respondentky Veronika:** „Tak toho se obávám, popravdě. Nevím, jakou potká partu. Hlavně, aby nezkusil fetovat, pak už začnou krádeže atd. Znam to z vlastní zkušenosti. Nedá se to jen tak zastavit, bojím se toho.“ Respondentky shodně sdělují přesvědčení, že pokud si děti najdou partnera, ukončí i školu, jak je to v jejich komunitě zvykem. Mají z toho obavy, ale zároveň vnímám, že se tomu nesnaží příliš zabránit. Také sdílejí obavu, aby se dítě nepřidalo do party dětí, kde by například užívaly návykové látky, jelikož mají podobnou zkušenost se svými dětmi.

Většinou se během rozhovoru s dětmi objevuje, že děti nemají ve svém okolí profesní vzor. **Odpověď dítěte od respondentky Veroniky:** „Můj dědeček byl u nás hlavním, byl to král a všichni si k němu chodili stěžovat a prosit o pomoc. Dědeček už zemřel. Já bych chtěl být také tak důležitý.“ Dítě obdivuje rodiče svých kamarádů, kteří chodí do práce. **Odpověď dítěte od respondentky Jany:** „To nevím. Myslím si, že u nás nikdo nechodí do práce, jako třeba u mojí kamarádky ze školy: u ní chodí do práce máma i táta, dokonce i babička.“

Během rozhovoru se objevovalo, že dítě jako svůj profesní vzor uvádělo VTOS rodičů, i když si je vědomo, že takový život by nechtělo. **Respondentka Eva:** „No leda tak v krádeži: mamka a tety jsou dost často ve vězení právě za krádeže, ale já bych takový život nechtěla.“ Některé děti jako argumentaci, že vzdělání není potřeba, aby člověk pracoval, uvádí příklady z rodiny. **Odpověď dítěte respondentky Markéty:** „Jedině tetu, která je vlastně kadeřnice. Ale nemá dokončenou školu, ale dobře dělá svoji práci. Jinak si myslím, že ani nevím o někom, kdo by měl v naší rodině dokončenou školu, někdo nemá ani dokončenou základní školu. Když mi babička furt říká: „Musíš dál studovat“, tak jí říkám: „A co ty babi, a co mamka, proč se na školu vykašlala?“ Babička vždy jen kýve hlavou, ale je to nespravedlivé: ony nemusely a já jo. I když já chci, ale štvě mě to, jak mi furt do toho kecají, co mám a co ne.“

Z rozhovorů můžeme vysledovat, že děti nemají vzor v rodině. Až na výjimky vnímají jako normální, že členové rodiny nepracují. V rodině děti nemají příliš možnost setkávat se s profesními vzory, což je demotivuje, aby pokračovaly ve vzdělávání a dále se rozvíjely. Během rozhovoru děti sdělovaly, jaké povolání by chtěly vykonávat a co je opravdu baví. **Odpověď dítěte od respondentky Markéty:** „Kadeřnici. Moc mě to baví, česání a tak. Vždy dělám účesy babičce. Nebo prodavačka. Nejsem ještě úplně rozhodnutá, ale ta kadeřnice se mi líbí více.“ Dítěti, které se učí obor, který ho moc nezajímá a vzdělání se dostatečně nevěnuje, nebo dokonce propadlo, je velmi důležité naslouchat a podporovat jej v jeho zájmech nejen volnočasových, ale hlavně, co se týče budoucího povolání. **Odpověď dítěte od respondentky Evy:** „Popravdě: chtěla bych dělat nehty a líčit, to mě opravdu baví. Jinak studuji prodavačku a chtěla bych to dodělat. Měla jsme nastoupit do druhého ročníku, ale propadla jsem. Budu opakovat prvák. Na hodiny jsem moc nechodila a na úkoly jsem se popravdě také vykašlala. No jo no, co teď, kamarádka to také tak má, aspoň nebudu sama.“ **Odpověď dítěte od respondentky Heleny:** „Jako servírka, ale po škole chci pracovat v McDonaldu.“ V této kategorii se odpovědi velmi lišily. Každé dítě mělo trochu jinou představu. Vnímala jsem, že děti říkají spíše „vysněné“ zaměstnání, ale příliš si neuvědomují, jakou cestu pro to budou muset absolvovat. Často jsou to věci, které viděly v televizi a podobně.

4.9 Axiální kódování

V předchozí části jsem pro interpretaci dat zjištěných v rámci výzkumu využila metodu otevřeného kódování, která umožnila data rozdělit dle identifikovaných kódů a následně témat. Axiální kódování nám naopak umožňuje zaměřit se na vztah mezi jednotlivými tématy.

V rámci kódování jsem využila následující vzor:

Příčinné podmínky – Jev – Kontext – Intervenující podmínky – Následky:

- **příčinné podmínky** – jedná se o nejrůznější dění, která způsobují vznik jevu nebo jeho vývoj;

- **Jev** – je zásadní při tomto kódování, ostatní kategorie jsou na něj navázány. Je to hlavní myšlenka nebo nějaká zásadní událost;

- **Kontext** – jsou podmínky, které mají vliv na interakce a strategie jednání. Někdy mají vliv i na jiné kategorie;

- **Intervenující podmínky** – jsou strukturní podmínky propojené se strategiemi konání, jež k jevu patří;

- **Následky** – jsou všechny výsledky a důsledky, ať už neúmyslné nebo úmyslné (Strauss a Corbinová, 1996, s. 70).

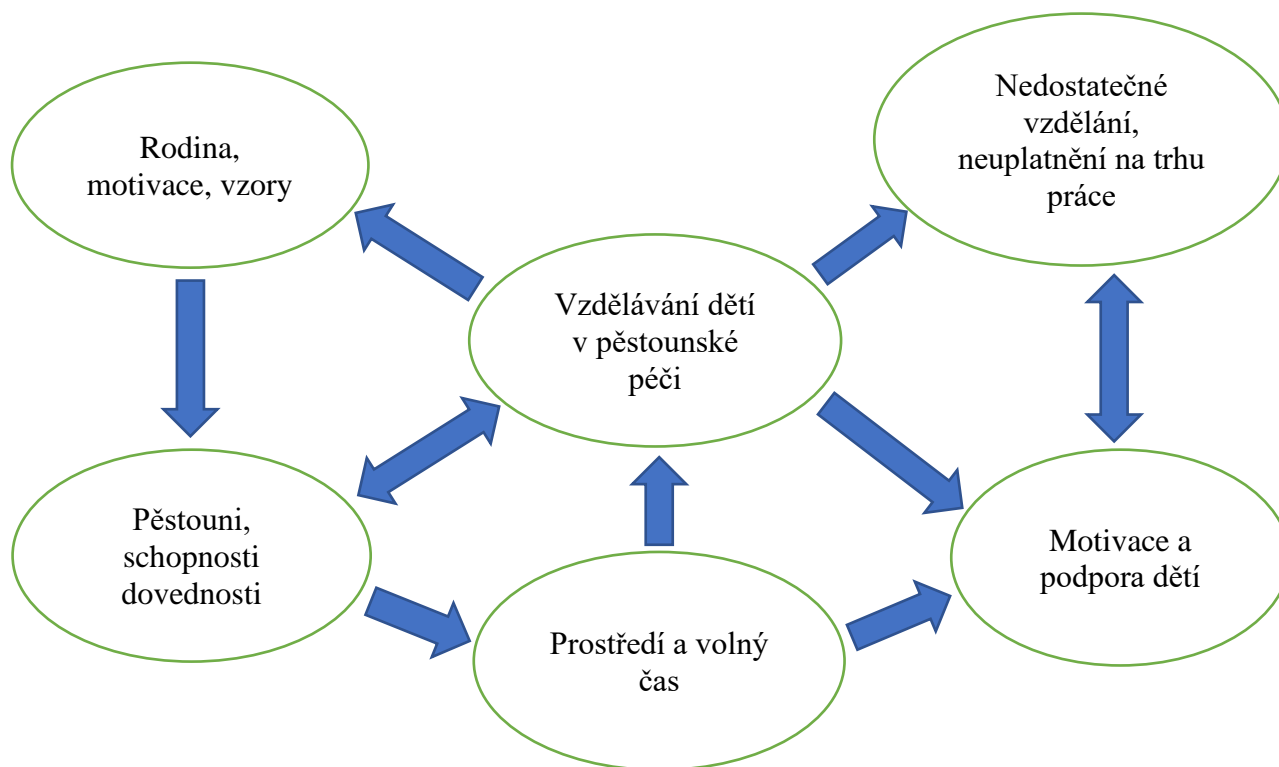
Ve své bakalářské práci jsem za jev označila vzdělávání dětí v pěstounské péči. Příčinnou podmínkou, aby dítě bylo motivováno se vzdělávat, je motivace ze strany rodiny, dítě také vnímá vzory v rodině, často se objevuje nálepkování ze strany pěstounek k dětem.

V rámci kontextu je zde důležitá už samotná náhradní rodinná péče související s rodinnou historií, ale také vzdělání pěstounů a jejich schopnost dítě podpořit.

Strategií jednání je zde motivace ze strany pěstounů a podpora dětí. Mezi strukturní podmínky u vzdělávání dětí můžeme také nalézt nedostatek pozitivních vzorů u dětí v náhradní rodinné péči.

Následkem je zde nedokončené základní vzdělání, neuplatnění na trhu práce a možný sklon ke kriminálnímu jednání.

Graf 1. Obrázek grafu axiálního kódování:



Zdroj: vlastní zpracování

4.10 Selektivní kódování

Hlavní kategorií je vzdělávání dětí v pěstounské péči, které je ovlivňováno různými aspekty v životě dítěte. Mezi tyto aspekty patří biologická rodina dítěte, pěstouni a prostředí dítěte. Aspekt biologické rodiny dítěte velmi souvisí se samotnou historií dítěte před příchodem do pěstounské péče, biologická rodina ale dítě ovlivňuje i nadále v rámci jeho rozvoje v pěstounské péči.

Dalším významným aspektem v životě dítěte je samotný pěstoun, který podporuje dítě ve vzdělávání. Tato podpora úzce souvisí se samotným vzděláním pěstouna a jeho pracovními zkušenostmi.

Prostředí a motivace dětí, dostatek pozitivních vzorů, zapojení do volnočasových aktivit a celková podpora širšího okolí je pro dítě velmi důležitá. Nedostatečná podpora dítěte ze strany pěstouna může dát vzniknout nebo podpořit různé rizikové faktory, jež mohou mít za následek nedokončené základní vzdělání dítěte a následně jeho neuplatnění na trhu práce.

4.10.1 Vzdělání dětí v pěstounské péči

Vzdělání dětí v pěstounské péči je velmi důležité pro jejich budoucnost, ale právě tyto děti často v rodině nemají vzor v oblasti vzdělávání. I když jsou děti podporované ve vzdělávání, nemají k tomu motivaci, protože je v rodině norma nemít ukončené ani základní vzdělání. Pěstouni často sami nemají ani úplné základní vzdělání a od dětí slýchají slova typu: „Co mi k tomu můžeš něco říkat, když ty také nemáš dodělané základní vzdělání.“

Každé dítě má svoji vlastní historii, ale ne každé dítě ji zná. Tento fakt poté může děti ovlivňovat i do budoucna. V případě, že dítě zná svoji historii a případně je i v kontaktu se svojí biologickou rodinou, je jí přímo ovlivňováno. Tento vliv na dítě ale nemusí být v oblasti vzdělání vždy pouze pozitivní, obzvláště pokud ani v biologické rodině není vzdělávání podporováno.

4.10.2 Pěstouni

Pěstouni se snaží podporovat děti v oblasti vzdělávání, ale často mají velké obavy, že dítě nedokončí základní školu. Často se objevuje ze strany pěstounů vůči dítěti nálepkování typu: „Jsi jako tvoje mamka nebo otec, nedokážeš to.“ Pěstouni si neuvědomují, že takovým jednáním dítě demotivují. Fakt, že pěstouni ve valné většině také nemají dokončené základní vzdělání, ovlivňuje nejen jejich schopnost děti ke vzdělání motivovat, ale i jejich reálné schopnosti dětem v průběhu vzdělávání pomoci. Tuto skutečnost dokazuje i to, že se během rozhovorů objevovala fráze: „Co já můžu poučovat, když sama nemám dodělanou základku.“ Většina pěstounů bere za automatické to, že dívky brzy zakládají rodiny, tudíž je ani nevedou ke vzdělání.

4.10.3 Prostředí a volný čas

Děti v pěstounské péči mají tendenci trávit svůj volný čas v internetovém prostředí. Pěstouni, ačkoliv se snaží děti podporovat v jejich koníčcích, samy děti velkou motivaci nemají. Děti většinou svůj volný čas tráví s kamarády, kteří na ně mohou mít špatný vliv. Pěstouni mají strach, aby děti neskončily jako jejich rodiče, např. ve výkonu trestu atd., právě kvůli tomu, že se chytí „špatné party“.

4.10.4 Motivace dětí

Některé děti si vybírají obory, které se chtějí vyučit, jako např. prodavačka, kadeřnice, malíř, ale jsou děti, které si neumějí představit dále se učit a chtěly by pokračovat v rodinné

historii jako jejich prarodiče a rodiče, a to v založení rodiny. Děti nemají motivaci se vzdělávat, protože vidí vzor u své rodiny a vnímají situaci jako normu.

4.10.5 Nedostatečné vzdělání

Tím, že děti nebudou mít dokončené aspoň základní vzdělání, bude pro ně těžší uplatnit se na trhu práce, a tím se zvýší i riziko výskytu patologických jevů jako jsou závislosti nebo kriminální chování. Nedokončené vzdělání s sebou nese spoustu problémů jako např. negramotnost, nezaměstnanost i následné finanční problémy.

4.11 Shrnutí výsledků výzkumu

Na základě dat získaných v rámci rozhovorů s respondenty jsem získala nejčastěji se objevující odpovědi pro zodpovězení výzkumných cílů a otázek, kterými jsou:

- Jaký je postoj příbuzenských pěstounů v oblasti vzdělávání svěřeného dítěte romského etnika? Pěstouni se snaží děti podpořit ve vzdělávání, ale děti většinou nemají zájem. Argumentují tím, že sami pěstouni nemají dokončenou základní školu. Model vzdělávání děti nesou ze své rodiny.

- Jaké mají názory příbuzenští pěstouni v oblasti výběru další školy po ukončení základního vzdělání svěřeného dítěte romského etnika? V této oblasti pěstouni nemají vysoké ambice v tom, že by jejich děti v pěstounské péči studovaly střední nebo vysokou školu. Podle nich se děti mohou pouze vyučit.

- Jaké školy po ukončení základního vzdělání děti romského etnika studují nebo na které jsou zdárně přijaty? Většinou se jedná o učební obory, kterými jsou pomocné manuální práce.

- Jaké jsou zájmy dítěte romského etnika v příbuzenské pěstounské péči o jeho další vzdělávání po ukončení povinné školní docházky? Největším zájmem téměř všech dětí je trávení času na mobilním telefonu a komunikace se svými vrstevníky přes sociální sítě.

Diskuze

Ve své bakalářské práci jsem se zaměřila na příbuzenskou pěstounskou péči (romského etnika). V rámci výzkumu bylo zjištěno, že pěstouni nekladou velký důraz na vzdělání dětí. Důvody jsou různé, ale na čem se shodla většina pěstounů, je to, že samotní pěstouni příliš nevěří tomu, že by dítě dokončilo školu. Velkou roli zde hraje také nálepkování, které děti zažívají odmala ze strany pěstounů.

Nálepkování může být jeden z faktorů, proč děti nejsou motivované se vzdělávat, jelikož v rodině jim schází v tomto ohledu vzor. Obecně v rámci romského etnika nemá vzdělání vysokou prioritu. „Romové si vzdělání příliš necení, bylo jim málo platné v minulosti a dnes, kdy se objevuje diskriminace na trhu práce a pro Romy zbývají zaměstnání s nízkou, spíše žádnou společenskou prestiží a při podpoře státních dávek, vzdělání taktéž nepotřebují.“ (Říčan 1998, s. 109)

V romských rodinách se více podporuje volnější výchova, dívky dříve zakládají rodiny.

Příbuzenští pěstouni (zejména prarodiče) jsou často vyhořelí a způsob, kterým vychovávali své děti, přenáší na vnoučata, proto často osudy dětí kopírují osudy jejich rodičů.

Souhlasím tedy se Ždárskou, která ve své bakalářské práci uvádí: „Ze získaných poznatků jsem vyvodila, že problémy romských dětí ve vzdělávání jsou především důsledkem jejich výchovy ve znevýhodňujícím a nemotivujícím prostředí. Romští rodiče mají ke vzdělávání často negativní vztah a svoje postoje přenášejí i na děti.“ (Ždárská s. 45, 2014)

Během svého výzkumu jsem měla stejný dojem: pěstouni často nechtěně odrazují děti od vzdělání právě proto, že mají špatné zkušenosti s vlastními dětmi a také díky osobním zkušenostem (nízké vzdělání samotných pěstounů).

Romské děti mívají obecně problémy s nástupem na základní školu, i když jsou vychovávány ve své původní rodině: „Romské děti jsou v procesu učení těžkopádné v osvojování základních pojmů a pravidel. Charakteristická je citová nezralost. Nedostatečně ovládají své volní projevy, dostávají se do afektu, zvláště vzteku a zlosti.“ (Jeřábková, s. 20, 2013 ve své bakalářské práci uvádí)

Děti v pěstounské péči, které bohužel z různých důvodů nepoznají lásku od biologických rodičů, občas mají malé sebevědomí, bojí se něco začít, jelikož si myslí, že stejně neuspějí a dopadnou jako jejich biologičtí rodiče nebo pečující osoby. Tato zkušenost přímo ovlivňuje celý jejich život, včetně jejich vzdělávání. V literatuře toto nalezneme pod pojmenováním porucha attachmentu. Děti, které mají poruchy attachmentu, mohou mít pocit méněcennosti, což může mít vliv na jejich sebevědomí a náhled na celý svět. (Vrtbovská, 2010)

Z tohoto je jasné, že takovéto dítě bude mít problémy nejen v rámci svého vzdělávání. Romské děti v rámci příbuzenské pěstounské péče jsou tedy negativně ovlivňovány nejen svojí minulostí v souvislosti s pěstounskou péčí (opuštění biologickým rodičem či rodiči), ale také kulturou, pro kterou vzdělání nikdy nemělo velký význam.

Závěr

Tématem mé bakalářské práce bylo vzdělávání dětí romského etnika v příbuzenské pěstounské péči. V rámci bakalářské práce byl realizován kvalitativní výzkum s cílem zjistit, proč mají děti z romského etnika, které prošly pěstounskou péčí, často velmi nízké vzdělání, většinou pouze základní vzdělání, v některých případech dokonce nedokončené. Tento stanovený cíl se mi podařilo naplnit za pomoci kvalitativního výzkumu realizovaného formou polostrukturovaného rozhovoru s příbuzenskými pěstouny a dětmi romského etnika v příbuzenské pěstounské péči. Hlavní příčinou nízkého vzdělání dětí romského etnika v příbuzenské pěstounské péči je nedostatek pozitivních vzorů v rámci jejich komunity (pěstouni, rodiče, kamarádi), nedostatečná podpora ze strany rodiny a pěstounů a v neposlední řadě společenská norma v rámci romské komunity, kde vzdělání nemá obecně vysokou prioritu a nízké vzdělání (např. pouze základní nebo i méně) je zde bráno jako normální.

Bakalářská práce je rozdělena na teoretickou a výzkumnou část. Teoretická část práce je členěna do tří kapitol. V první kapitole jsem se věnovala popisu základních charakteristik romského etnika a vzdělávání romského dítěte. V následující kapitole jsem popsala pěstounskou péči, její historii, formy, příčiny a důsledky pro samotné dítě v pěstounské péči. A třetí kapitola je věnována charakteristice obecně prospěšné společnosti Dobrá rodina.

Praktická část práce obsahuje popis provedeného kvalitativního výzkumu, včetně zvolených výzkumných cílů, výzkumného souboru, strategie a využitého kódování. V závěru praktické části jsou uvedeny výsledky výzkumu.

Z výsledků výzkumu vyplynulo, že ačkoliv se pěstouni v mnoha případech snaží dítě v rámci jeho vzdělávání podpořit, samotné děti o vzdělávání nemají zájem. Tento nezájem o vzdělání ze strany dětí v pěstounské péči je často způsoben nedostatkem pozitivních vzorů v jejich okolí, často ani sami pěstouni nemají dokončené základní vzdělání. Další příčinou, která může prohlubovat tento nezájem dětí o vzdělávání, je také malá víra pěstounů v to, že dítě vyššího vzdělání opravdu dosáhne, a to na základě srovnávání s jeho rodiči. U pěstounů prarodičů se jedná o častý předpoklad typu: „Budeš jako tvoji rodiče“. Větší předpoklad pro dosažení vyššího vzdělání mají v tomto ohledu chlapci romského etnika, jelikož u dívek se považuje za normální, že velmi brzy založí rodinu.

Problém nízkého vzdělání v rámci romského etnika i mimo pěstounskou péči je problémem dlouhodobým, proto je zde velký prostor pro zmapování příčin, a především možných nástrojů ke zlepšení této situace. Tato bakalářská práce tak může sloužit jako studijní materiál pro další výzkumníky v rámci této oblasti. Bakalářská práce může být dále využita

jako studijní materiál pro sociální pracovníky v oblasti pěstounské péče se zaměřením na práci s rodinami romského etnika. Moje práce by také mohla být v budoucnu přínosná pro osoby, které uvažují o pěstounské péči, budoucí sociální pracovníky nebo pro osoby, které chtějí získat základní přehled o pěstounské péči v rámci romského etnika.

Během studia odborné literatury a provádění výzkumu jsem dospěla k závěru, že pěstounská péče je velmi důležitá, v praxi se však často naráží na problém nedostatečného zájmu ze strany biologických rodičů. Podle mého názoru by se mělo více pracovat s biologickými rodiči: cílem této práce by měla být větší podpora dítěte v pěstounské péči, a to nejen v rámci jeho vzdělávání.

Jednou během mé práce se mi stalo, že jsem měla rozhovor s dívkou, která ještě nebyla plnoletá a porodila. Když jsem se jí ptala, zda to dítě je plánované, tak mi sdělila, že ne. Porodila jenom proto, že podle romské tradice, když dívka porodí, matka přijde a pogratiuje jí. Tak moc chtěla vidět svou matku, že byla ochotna projít porodem a vůbec nepřemýšlela nad následky. Dítě šlo nakonec do pěstounské péče, jelikož dívka nebyla emočně připravena se o něj postarat. Pro ni byla tahle situace normální, protože v její rodině je pěstounská péče norma.

Seznam použitých zdrojů

- BAČÁKOVÁ, Markéta, 2017. *Vzdělávání v České republice*. 2. vyd. Praha: Úřad Vysokého komisaře OSN pro uprchlíky.
- BAKALÁŘ, Petr, 2004. *Psychologie Romů*. Praha: Votovia. 179 s. ISBN: 80-7220-xxx-y.
- BUBLEOVÁ, Věduna et al., 2014. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. 60 s.
- COLOROSOVÁ, Barbara, 2008. *Krizové situace v rodině*. 1. vyd. Praha: Euromedia Group. 239 s. ISBN 978-80-249-1027-7.
- Dobrá rodina, nedatováno. *Informace o náhradní rodinné péči* [online]. Dobrá rodina [Cit. 10.11.2021]. Dostupné z: <https://dobrarodina.cz/informace-o-nahradni-rodinne-peci/>
- Dobrá rodina, nedatováno. *Pro zájemce služby. Doprovázení pěstounů* [online]. Dobrá rodina [Cit. 10.11.2021]. Dostupné z: <https://dobrarodina.cz/pro-zajemce/doprovazeni-pestounu/>
- Dobrá rodina, 2020a. *Průvodce doprovázení pro klienty Dobré rodiny* [online]. Dobrá rodina [Cit. 10.11.2021]. Dostupné z: https://dobrarodina.cz/wp-content/uploads/cwattachments/Pruvodce_doprovazeni_-pro-klienty-DR_FINAL.pdf
- Dobrá rodina, 2020b. *Na společné cestě – Desatero dobré náhradní rodinné péče* [online]. Dobrá rodina [Cit. 10.11.2021]. Dostupné z: https://dobrarodina.cz/wp-content/uploads/cwattachments/Desatero_web_FINAL.pdf
- DUNOVSKÝ, Jiří et. al. 1995. *Týrané, zneužívané a zanedbané dítě*. 1. vyd. Praha: Grada. 245 s. ISBN 80-7169-192-5.
- GABRIEL, Zbyněk a NOVÁK, Tomáš, 2008. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. 1. vyd. Praha: Grada. 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3.
- GAJDOŠOVÁ, Juliana a TOFLOVÁ, Natália, 2015. *Metodika práce asistenta pedagoga*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 146 s. ISBN 978-80-244-4500-7
- HORVÁTHOVÁ, Jana, 1999. *Romové: tradice a současnost*. Brno: Moravské zemské muzeum.
- HORVÁTHOVÁ, Jana, 2002. *Kapitoly z dějin Romů*. Praha: Lidové noviny. 84 s. ISBN 80-7106-615-X.

HENDL, Jan, 2016. *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. 4. vyd. Praha: Portál. 440 s. ISBN 978-80-262-0982-9.

JUHA, Milan, 2021. Smrt rodiče je velmi traumatizující. Může to ale být i zkušenost, která vám pomůže žít lépe. In: *Svetkreativity.cz* [online]. 8.4.2021 [Cit. 10.11.2021]. Dostupné z: <https://svetkreativity.cz/smrt-rodice-je-velmi-traumatizujici-muze-to-ale-byt-i-zkusenost-ktera-vam-pomuze-zit-lepe/>

KALEJA, Martin a KNEJP, Jan, 2009. *Mluvme o Romech = Aven vakeras pal o Roma*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě. ISBN: 978-80-7368-708-3.

KRTIČKOVÁ, Kateřina, 2014. Příbuzenská pěstounská péče. In: *Sancedetem.cz* [online]. Poslední aktualizace 6.4.2021 [Cit. 10.11.2021]. Dostupné z: <https://sancedetem.cz/pribuzenska-pestounska-pece>

LANGMEIER, Josef a MATĚJČEK, Zdeněk, 2015. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Karolinum. 399 s. ISBN 978-80-246-1983-5.

MATĚJČEK, Zdeněk et al., 1999. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. 1. vyd. Praha: Portál. 183 s. ISBN 80-7178-304-8.

MATĚJČEK, Zdeněk, 1992. *Dítě a rodina v psychologickém poradenství*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 223 s. ISBN 80-04-25236-2.

MATOUŠEK, Oldřich, 2003. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. 161 s. ISBN 80-86429-19-9.

Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015. *Pěstounství je profese*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 40 s. ISBN - 978-80-7421-115-7

Ministerstvo práce a sociálních věcí, nedatováno. *Formy náhradní rodinné péče* [online]. MPSV. Poslední aktualizace 10.11.2021 [Cit. 10.11.2021]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/formy-nahradni-rodinne-pece>

OSPOD, nedatováno. *Předpěstounská péče* [online]. Městský úřad Slavkov u Brna [Cit. 10.11.2021]. Dostupné z: <http://ospod.slavkov.cz/index.php/nrp/predpestounska-pece>

PÁVKOVÁ, Petra, 2017. *Historie romského etnika v našich zemích od počátků do konce první republiky* [přednáška]. Praha: Dobrá rodina v Praze, 13.11.2017.

PEČÍNKA, Pavel, 2004. Společenství Romů na Moravě. In: *Legacy.blisty.cz* [online]. 19.8.2004 [Cit. 10.11.2021]. Dostupné z: <https://legacy.blisty.cz/art/19389.html>

Preventia, nedatováno. *Děti a základní psychické potřeby* [online]. Preventia [Cit. 10.11.2021]. Dostupné z: <https://www.paventia.cz/sluzby/dobrovolnictvi-/bio-psycho-socialni-potreby-ditete/deti-a-zakladni-psychicke-potreby/>

ŘÍČAN, Pavel, 1998. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-250-5

SMAHEL, Rudolf, 1997. *Duševní vývoj a duchovní zrání dítěte*. 2. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská. 133 s. ISBN 80-238-1834-1.

ŠEVČÍKOVÁ, Stanislava, 2013. *Romipen a rodina jako konstrukty pro sebepojetí Romů v romských pohádkách v dialogu s majoritní společností*. Pedagogika, Praha: Univerzita Karlova, LXIII, č. 1. ISSN 0031-3815.

ŠOTOLOVÁ, Eva, 2000. *Vzdělávání Romů*. Praha: Grada. 96 s.

Úřad práce, nedatováno. *Dávky v pěstounské péči a zaopatřovací příspěvky*. [online]. Úřad práce ČR. Poslední aktualizace 17.12.2021 [Cit. 11.1.2022]. Dostupné z: <https://www.uradprace.cz/web/cz/davky-pestounske-pece-a-zaopatrovaci-prispevky1>

VÁVROVÁ, Soňa, 2012. *Doprovázení v pomáhajících profesích*. 1. vyd. Praha: Portál. 160 s. ISBN 978-80-262-0087-1.

VRTBOVSKÁ, Petra, 2010. *O ztraceném dítěti a cestě do bezpečí*. Třebotov: Scan. 120 s. ISBN 978-80-86620-20-6.

VYHNÁLKOVÁ, Pavla a PLISCHKE, Jitka, 2019. *Aktuální problémy pedagogiky ve výzkumech studentů doktorských studijních programů XIII: Začínající učitel v měnící se společnosti*. Recenzovaný sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 7. – 8. listopadu 2017 v Olomouci. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-5475-7.

VRTBOVSKÁ, Petra. *O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí: attachment, poruchy attachmentu a léčení*. Tišnov: Scan, 2010m. ISBN 978-80-86620-206.

Seznam tabulek a grafu

Tabulka 1. Charakteristika respondentů – pěstounů

Tabulku 2. Charakteristika respondentů – dětí

Graf 1. Obrázek grafu axiálního kódování